

J. B. Say: francouzská tradice ve smithovském hávu

Autor: Murry Newton Rothbard

Překlad: Hynek Řihák a Dominik Stroukal

Bawerk.eu

Brno

2024

Úvod

Spor o **Jeana-Baptistu Saye** (1767-1832) respektive o Sayův zákon patří k jedněm z nejdůležitějších sporů, které kdy v ekonomii panovaly. Navíc v podstatě pokračuje do současnosti. Přestože samotný autor tohoto zákona jinak upadl docela do zapomnění, jeho dílo, které je mnohými považováno za pouhé přepracování a zpopularizování díla Adama Smitha, obsahovalo v řadě případů velmi originální příspěvky o ekonomické vědě, na kterých mohly směle stavět pozdější ekonomické školy, a to včetně Rakouské ekonomické školy. V řadě ohledů Adama Smithe i jeho následovníka Davida Ricarda překonávalo. Významné jsou Sayovy přínosy v teorii hodnoty, metodologii ekonomické vědy, teorii podnikatele, teorie peněz, kritika teorie podspotřeby a podobně. Následující text z knihy “Austrian Perspective on the History of Economic Thought: volume II: Classical Economics“ je dílem významného amerického ekonoma a historika **Murray N. Rothbarda**, který čtivou formou zpracoval Sayův „ekonomický život“ a doplnil ho i o náležitý citační aparát.

1.1 Smithovské dobytí Francie

Jak jsme naznačili v prvním svazku, jednou z největších záhad dějin ekonomického myšlení je otázka, jak dokázal Adam Smith ovládnout celý obor a získat pověst „zakladatele ekonomické vědy“, přestože mnohem lepší byli Cantillon a Turgot, a to jak v technické ekonomické analýze, tak jako obhájci laissez-faire. Záhada je to ještě větší ve Francii, protože v Británii stáli proti smithovcům pouze merkantilisté a političtí aritmetici. Větší záhada to je, když si uvědomíme, že slavný představitel francouzské ekonomie po Smithovi Jean-Baptiste Say (1767-1832) byl skutečným následovníkem tradice Cantillona a Turgota a nikoliv Smithe, přestože je oba opomíjel a prohlásil, že ekonomie začala až u Adama Smithe. Say údajně pouze systematizoval skvělé, ale zárodečné pravdy Bohatství národů. Níže však uvidíme precizní povahu Sayových myšlenek a příspěvků a také jeho oddanou „francouzskou“ ne-smithovskou a „před-rakouskou“ logickou jasnost a důraz na praxeologicko-deduktivní metodu, na užitek jako jediný zdroj ekonomické hodnoty, na podnikatele, na produktivitu výrobních faktorů a na individualismus.

Zejména ve svém krátkém pojednání o dějinách myšlení ve svém slavném Pojednání o politické ekonomii Say vůbec nezmiňuje Cantillona. Navzdory tomu, že měl Turgot na Sayovo učení silný vliv, Say ho ostře odmítá jako dobrého v otázce politiky, ale bezvýznamného pro ekonomii, pročez politická ekonomie začíná s Bohatstvím národů Adama Smithe. Toto zajímavé a vědomé opomenutí vlastních předchůdců je záhadné kvůli pobuřující absenci jediného Sayova životopisu v angličtině a pouze několika málo ve francouzštině.

Možná tento vývoj pochopíme, pokud uvážíme následující. Ekonomie byla ve Francii dlouho spojena s fyziokraty, les économistes. Vypuzení Turgota v roce 1776 z pozice vrchního kontrolora a následující konec jeho liberálních reforem posloužilo

k diskreditování celého fyziokratického hnutí. Turgot byl totiž nešťastně považován okem veřejnosti jednoduše za spolupracovníka fyziokratů a jejich nejvlivnějšího stoupence ve vládě. Po této ztrátě politického vlivu pocítili francouzští philosophes a vládnoucí intelektuálové možnost fyziokraty hrubě zesměšňovat. Některé fanatické kultovní aspekty fyziokracie fyziokraty oslabovaly a přestože byli sami obecně pro laissez-faire, útok vedli encyclopédistes.

Úpadek fyziokracie urychlil úsvit Francouzské revoluce. Revoluce byla v první řadě sama o sobě příliš silně politická, aby umožnila udržet zájem o ekonomickou teorii. Zadruhé fyziokraty v době svržení a ničení monarchie diskreditovala jejich strategická oddanost absolutistické monarchii. Navíc byli fyziokraté se svým důrazem na výhradní produktivitu půdy spojeni s pozemkovými, aristokratickými zájmy. Francouzská revoluce proti aristokratické vládě a proti feudální pozemkové držbě neměla s fyziokraty žádnou trpělivost. Tato netrpělivost byla posílena počátkem průmyslu a průmyslové revoluce, která fyziokratickou oddanost půdě učinila ještě více neaktuální. Všechny tyto faktory sloužily k úplnému diskreditování fyziokratů, a jelikož Turgot byl nešťastně považován za fyziokrata, jeho reputace se svezla s nimi. Jeho situace byla ještě horší kvůli tomu, že Turgotův dřívější pomocník a blízký přítel, editor a životopisec byl poslední z fyziokratů, státník Pierre Samuel DuPont de Nemours (1739-1817), jenž problém zhoršil záměrným překrucováním Turgotových myšlenek tak, aby vypadaly co nejbližší fyziokracii.

Smithovo Bohatství národů bylo ve Francii nejprve přijato velmi vlažně. Poté ho dominující fyziokraté hanili jako vágní a slabou imitaci Turgota. Avšak slavný libertarián Condorcet, jenž byl blízkým přítelem a životopiscem Turgota, napsal pro několik francouzských překladů Bohatství národů do příloh obdivující poznámky. Vdova po Condorcetovi madame de Grouchy pokračovala v rodinném zájmu a smithovská studia přípravou francouzského překladu Teorie mravních citů. Později se v devadesátých letech osmnáctého století zbylí fyziokraté vděčně vozili na Smithově vlně. Smith koneckonců podporoval laissez-faire a byl až bizarně pro-zemědělský, když tvrdil, že hlavním zdrojem bohatství je práce v zemědělství. Ve výsledku se řada z pozdních fyziokratů stala ranými francouzskými smithovci, v čele s markýzem Germainem Garnierem (1754-1821), prvním francouzským překladatelem Bohatství národů, jenž představil smithovské učení Francii ve svém díle Stručné základní principy politické ekonomie (1796).

1.2 Say, de Tracy a Jefferson

Když bylo v roce 1803 poprvé vydáno Sayovo slavné Pojednání o politické ekonomii, ujal se Jean Baptiste-Say rychle vedení francouzských smithovců. Say se narodil v Lyonu do hugenotské rodiny obchodníků s textilem a většinu svého raného života strávil v Ženevě a poté v Londýně, kde se stal učedníkem v obchodě. Nakonec se vrátil do Paříže jako zaměstnanec životní pojišťovny a brzy se stal vůdcem laissez-faire

skupiny philosophes ve Francii. V roce 1794 se Say stal první editorem hlavního časopisu této skupiny, La Décade Philosophique. Say byl předním zastáncem nejen laissez-faire, ale také rostoucího industrialismu průmyslové revoluce, a jako takový byl proti absurdně pro-zemědělské fyziokracii.

Skupina kolem Décade sama sebe nazývala „ideologisté“ a Napoleon je později posměšně přejmenoval na „ideology“. Jejich koncept „ideologie“ jednoduše znamenal obor studia veškerého lidského jednání, studium s důrazem na jednotlivce a jejich interakci spíše než pozitivistické a scientistické manipulování lidmi, jako kdyby byli pouze hmotou pro sociální inženýrství. Ideologové se inspirovali myšlenkami a analýzou pozdního Condillaca. Jejich vůdčí postava v psychologii byl dr. Pierre Jean George Cabanis (1757-1808), jenž pracoval v blízkém spojení s dalšími biology a psychology na École de Médecine. Vůdčí postavou ve společenských vědách byl bohatý aristokrat Antonie Louis Claude Destutt, hrabě de Tracy (1754-1836) [1]. Destutt de Tracy přišel s konceptem „ideologie“ a představil ho v prvním svazku (1801) pětidílného díla Prvky ideologie (1801-1815).

De Tracy poprvé představil své ekonomické myšlenky v roce 1807 v Komentáři k Montesquieovi, jenž zůstal pro své silně liberální zaměření pouze v podobě rukopisu. V Komentáři de Tracy útočí na dědičnou monarchii a vládu jednoho člověka a brání rozum a koncept univerzálních přirozených práv. Začíná s odmítnutím Montesquieovy definice svobody jako „možnosti činit, co člověk činit musí“ a formulací mnohem libertariánštější definice jako možnosti činit, co si člověk přeje. De Tracy v Komentáři přisuzuje ekonomii hlavní místo v politickém životě, jelikož je hlavním smyslem společnosti uspokojit skrze směnu lidské materiální potřeby a tužby. De Tracy oslavuje obchod jako „zdroj všeho dobrého v člověku“ a dělbu práce jako zdroj rostoucí výroby, a to bez zmínky o „odcizení“, o kterém mluvil Adam Smith. Také zdůraznil, že „v každém obchodním aktu, v každé směně zboží získávají obě strany, či nakonec drží něco o vyšší hodnotě, než má to, co prodali“. Svoboda domácího obchodu je tedy stejně tak důležitá, jako svoboda obchodu mezi národy.

De Tracy si však stěžoval, že do této idylky svobodné směny, obchodu a rostoucí produktivity vstupuje pohroma, sněť jménem vláda. Tvrdí, že daně „jsou vždy útokem na soukromé vlastnictví a jsou následně vyplývány na jednoznačně neproduktivní činnosti“. Přinejlepším jsou vládní výdaje nezbytným zlem a většina z nich, „jako jsou veřejné práce, by mohly být lépe provedeny soukromníky“. De Tracy byl hořce proti vládním penězům a zásahům do měny. Zlehčování je jednoduše „loupež“ a papírové peníze vytváří komoditu o hodnotě papíru, na kterém jsou vytištěny. De Tracy také zaútočil na veřejný dluh a volal po kovovém, nejlépe stříbrném standardu.

Čtvrtý svazek jeho Pojednání o vůli byl navzdory svému názvu de Tracyho pojednáním o ekonomii. Ekonomie byla nyní součástí jeho velkého systému. Pojednání bylo dokončeno na konci roku 1811 a nakonec vydáno při svržení Napoleona v roce 1815. Kniha stavěla na poznacích Komentáře k Montesquieovi. De

Tracy následoval svého přítele a kolegu J. B. Saye a silně zdůrazňoval klíčovou roli postavy podnikatele v produkci bohatství. De Tracy je někdy nazýván stoupencem pracovní teorie hodnoty, avšak „práce“ byla dle něj ve srovnání s půdou vysoce produktivní. Navíc „práce“ byla pro de Tracyho z velké části dílo podnikatele, jenž spoří a investuje plody předchozí práce. Podnikatel, tvrdil, spoří kapitál, zaměstnává další jedince a vytváří užitek za hranicí původní hodnoty kapitálu. Pouze kapitalista spoří část toho, co získal, k dalším investicím a produkci nového bohatství. De Tracy dramaticky uzavírá: „Průmysloví podnikatelé jsou skutečným srdcem politického těla a kapitál je jeho krví.“

Navíc mají na fungování svobodného trhu společný zájem všechny třídy. De Tracy nadšeně poznamenal, že neexistuje nic jako „nemajetná třída“, jelikož, jak ho parafrázuje Emmet Kennedy, „všichni lidé mají přinejmenším to nejcenější ze svého vlastnictví, své schopnosti, a chudí mají na zachování svého majetku stejný zájem, jako bohatí“ [2]. V srdci de Tracyho ústředního důrazu na vlastnická práva bylo tedy fundamentální právo každého člověka na svou osobu a své schopnosti. Odstranění soukromého vlastnictví, varoval, by vedlo pouze k „rovnosti bídy“ kvůli odstranění osobní snahy. A protože na svobodném trhu nejsou žádné stálé třídy a každý je jak spotřebitelem, tak vlastníkem a pokud spoří, může být i kapitalistou, není žádný důvod očekávat rovnost příjmů, jelikož se lidé velmi liší ve svých schopnostech a talentech.

De Tracyho analýza vládních zásahů byla stejná jako v Komentáři. Všechny vládní výdaje jsou neproduktivní, i kdyby byly nezbytné, a všechny ztělesňují život na úkor výrobců a proto jsou ve své přirozenosti parazitické. Nejlepší, co může vláda udělat pro průmysl, je „nechat ho být“ a nejlepší vláda je ta nejšetřnější.

U peněz zastával de Tracy pevný postoj stoupenců tvrdé měny. Stěžoval si, že názvy mincí už neodpovídají váhovým jednotkám zlata a stříbra. Zlehčování mincí považoval jednoduše za krádež a papírové peníze za krádež ve velkém. Papírové peníze jsou totiž jen postupnou a skrytou sérií úspěšného zlehčování peněžního standardu. Analyzoval ničivé důsledky inflace a na privilegované monopolní banky útočil jako na „radikálně hříšné“ instituce.

Přestože de Tracy následoval J. B. Saye v důrazu na podnikatele, svého přítele předcházel v odmítnutí matematiky a statistiky ve společenských vědách. Už v roce 1791 de Tracy napsal, že velkou část reality a lidského jednání nelze jednoduše kvantifikovat a varoval před „šarlatánskou“ aplikací statistiky ve společenských vědách. Matematiku připojil ke svým Vzpomínkám o vlohách mysli (1798) a v roce 1805 se rozešel se svým pozdějším přítelem Condorcetem v otázce důležitosti „společenské matematiky“. Možná byl ovlivněn o dva roky starším Pojednáním Saye, když prohlásil, že správnou metodou ve společenských vědách nejsou matematické rovnice, ale odvozování, čili dedukce, implicitních důsledků ze základních „původních“ axiomatických pravd – ve zkratce metoda praxeologie. Pro de Tracyho bylo fundamentálně pravdivým axiomem, že „člověk je smyslová bytost“, z čeho lze

pozorováním a dedukcí, nikoliv matematikou, odvodit pravdy. Pro de Tracyho byla tato „věda lidského porozumění“ základním kamenem všech společenských věd.

Thomas Jefferson (1743-1826) byl přítelem a obdivovatelem philosophes a ideologů od osmdesátých let osmnáctého století, kdy sloužil jako vyslanec ve Francii. Když ideologové v konzulárních letech Napoleona získali jistou politickou moc, stal se v roce 1801 Jefferson členem „společnosti mozků“, Národního institutu. Ideologové Cabanis, DuPont, Volney, Say a de Tracy zaslali Jeffersonovi své rukopisy a obratem obdrželi povzbudivé odpovědi. Když de Tracy dokončil Komentář k Montesquiovi, zaslal ho Jeffersonovi s žádostí o překlad do angličtiny. Jefferson nadšeně přeložil část díla sám a poté nechal zbytek překladu dokončit a vydat filadelfského vydavatele novin Williama Duanea. Tak se Komentář objevil v angličtině (1811), osm let před vydáním ve Francii. Když Jefferson zaslal vydaný překlad de Tracymu, filosof byl potěšen natolik, že se rozhodl dokončit své Pojednání o vůli a zaslat ho Jeffersonovi, aby ho přeložil.

Jefferson byl pro Pojednání velmi zapálený. Přestože se sám z velké části účastnil příprav na válku s Velkou Británií v roce 1812, byl rozčarován tím, co válku doprovázelo, tedy veřejným dluhem, vysokým zdaněním, vládním utrácením, záplavou papírových peněz a rozkvětem privilegovaných bankovních monopolů. Uzavřel, že jeho milovaná demokratická-republikánská strana ve skutečnosti přijala hospodářská opatření v rozporu s hamiltonovskými federalisty a de Tracyho hořký útok na tato opatření Jeffersona pobídl k pokusu o překlad jeho Pojednání do angličtiny. Jefferson dal nový rukopis opět Duaneovi, avšak ten zkrachoval a Jefferson musel chybný překlad, který Duane zařídil, revidovat. Nakonec byl překlad vydán jako Pojednání o politické ekonomii v roce 1818 [3].

Předchozí prezident John Adams sdílel postoj zastávce ultra-tvrdé měny a stoprocentního rezervního bankovníctví blízký Jeffersonovi a de Tracyho Pojednání oslavoval jako nejlepší knihu o ekonomii, která kdy vyšla. Líbila se mu zejména de Tracyho kapitola o penězích, která dle něj zastával „názory, jež jsem celý svůj život hájil“. Adams dodal, že

„banky ublížily náboženství, mravům, klidu, prosperitě a dokonce bohatství národů více... než kolik jim kdy přispějí.

Celý náš bankovní systém, jenž se mi vždy hnusil, hnusí se mi stále a až do smrti se mi hnusit bude... každá diskontní banka, každá banka, která vyplácí věřiteli úrok nebo z níž má věřitel zisk jakéhokoliv druhu je obyčejná zkaženost.“

Již v roce 1790 oslavoval Thomas Jefferson Bohatství národů vedle Turgota jako nejlepší knihu o politické ekonomii. Jeho přítel, biskup James Madison (1749-1812), jenž byl 35 let předsedou William & Mary College, byl prvním profesorem politické ekonomie ve spojených státech. Biskup Madison byl libertarián, jenž brzy razil, že „narodili jsme se svobodní“, a Bohatství národů používal jako svou učebnici. V

předmluvě k de Tracyho Pojednání Thomas Jefferson vyjádřil „srdečnou modlitbu“ za to, aby se kniha stala základním americkým textem o politické ekonomii. Na chvíli kvůli Jeffersonovi William & Mary College de Tracyho Pojednání přijala, avšak ne na dlouho. Brzy de Tracyho v popularitě ve Spojených státech vystřídal Sayovo Pojednání.

Ničivá „panika“ roku 1819 utvrdila Jeffersona v jeho obhajobě tvrdé měny. V listopadu tohoto roku vypracoval návrh, jenž měl krizi odvrátit. Charakteristicky požádal o předložení návrhu viržinskému sboru svého přítele Williama C. Rivese bez uvedení autorství. Cíl plánu byl jasně vyřčen: „Věčný zákaz papírových bankovek.“ Návrh měl postupně omezit obíhající prostředek směny pouze na kov. Státní vláda měla zajistit ukončení výběru papírových poukázek do pěti let, přičemž každý rok bude pětina poukázek směněna za kov. Navíc měla Virginie považovat za vysokou urážku, pokud by banka přeposílala či přijímala bankovní poukázky jiných států. Bankám, které by se plánu vzepřely, měly být zrušeny ustavující listiny či měly být donuceny k okamžité směně všech svých poukázek za zlato. Celkově Jefferson prohlásil, že žádná vláda, státní či federální, nemá mít moc ustavit banku. Oběh peněz má být založen čistě na kovu.

1.3 Vliv Sayova Pojednání

J. B. Say byl během Napoleonova konzulského režimu v roce 1799 jmenován členem vládnoucí tribuny. O čtyři roky bylo vydáno jeho Pojednání, což z něj záhy učinilo na evropském kontinentu vyhledávaného vykladače smithovského učení. Pojednání prošlo během Sayova života šesti edicemi. Poslední vyšla v roce 1829 ve dvojnásobné délce původní verze. Navíc byl několikrát vydán Sayův Úplný kurz politické ekonomie (1828-1830) a čtyřikrát byl do Sayovy smrti vydán výtah z Pojednání pod názvem Katechismy politické ekonomie (1817). Každý velký evropský národ přeložil Pojednání do vlastního jazyka.

V roce 1802 si Napoleon vzal do parády ideology, kterým se kdysi dvořil, ale nenáviděl jejich liberální ekonomické a politické názory. Rozpoznal v nich nejsilnější teoretické i praktické oponenty svého stupňujícího se diktátorství [4]. Napoleon přinutil senát očistit sebe i tribunál od ideologů, čímž J. B. Say přišel o své místo v tribunálu. Ideologové byli filosofové a bonapartisté viděli ve filosofii hrozbu diktátorské vlády. Jak to řekl Joseph Fievée, editor bonapartistického Journal de l'Empire, „filosofie je prostředkem stížností na vládu a výhrůžkám, když se odchýlí od principů a osobností Revoluce“ [5].

O dva roky později, krátce poté, co se stal císařem, se Napoleon pustil do Saye znovu a zakázal mu vydat druhou edici Pojednání, pokud nezmění urážlivou kapitolu. Když to Say odmítnul, bylo nové vydání potlačeno. Say, vyhnaný z francouzské vlády, se stal na deset let úspěšným zpracovatelem bavlny. Ve skutečnosti se Say stal jedním

z předních francouzských výrobců. Jak píše jeho životopisec, Say byl „u zrodu velkopřemyslu. Ve skutečnosti byl jedním z nejpozoruhodnějších výrobců Konzulátu a Císařství, jedním z prvních velkých podnikatelů, kteří se snažili zavést všechny nové technologie do praxe“ [6].

Po pádu Napolena v roce 1814 konečně druhé vydání Pojednání vyšlo a v roce 1819 se Say vydal na novou profesní dráhu, nejprve v Národní konzervatoři a nakonec na Francouzské koleji. Sám Jefferson, jenž Saye obdivoval a sám byl stoupencem laissez-faire ekonomického myšlení, ho ujistil, že by našel příznivé podmínky pro práci ve Spojených státech. V tomto přání ho podpořil prezident Madison. Jefferson samozřejmě chtěl Sayovi nabídnout profesorské místo v politické ekonomii na jím nově založené Viržinské univerzitě.

Sayovo Pojednání bylo velmi vlivné v Itálii. Nejprve mělo Smithovo Bohatství národů na italskou ekonomii jen slabý dopad. Itálie již sbírala plody své tradice svobodného obchodu, zejména v systematickém díle Rozjímání nad politickou ekonomikou (1771) milánského hraběte Pietra Verriho (1728-1797). Dílo Neapolana Geatana Filangieriho (1752-1788) z roku 1780, hraběte Giovanniho Battisty Gherarda D'Arca (1785) a dokonce ani později v liberálním díle Francesca Mengottiho Colbertismus (1792) není ani jedna zmínka o Smithovi – a to dokonce přestože bylo do italštiny Bohatství národů přeloženo v roce 1779.

Šíření francouzského revolučního režimu do Itálie přineslo spolu s vojáky i vliv Adama Smitha. Smith se během začátku Napoleonských válek stal přední ekonomickou autoritou. Po roce 1810 převzali italskou ekonomii do svých rukou Say a de Tracy. Sayovy myšlenky jasně předložil v pojednání Zklady politické ekonomie (1813) Luca De Samuele Cagnazzi z Altamury (1764-1852) a v díle Nové pojednání o původu soukromého a veřejného bohatství (1816) Carlo Bosellini z Modeny. Odvážný mnich Paolo Balsamo (1764-1816) šířil Smithovy a později Sayovy myšlenky napříč Sicílií. Volal po svobodném obchodu v zemědělství a osvobození sicilského zemědělství od feudálních omezení (zejména ve svých Hospodářských a zemědělských pamětech, 1803 a Nevydaných pamětech veřejné ekonomie, 1845).

V Itálii třimal enormní vliv také Sayův přítel a kolega Destutt de Tracy. Jeho Zklady ekonomie byly v Miláně přeloženy do desetidílného vydání (1817-1819) dřívějším knězem Giuseppem Compagnonim (1754-1833). Navíc, vysoký post v revoluční vládě Neapole zastával ve dvacátých letech devatenáctého století starší státník a filosof Melchiorre Delfico, hlavní představitel dočasné revoluční junty a obdivovatel de Tracyho, se kterým si dopisoval, a de Tracyho stoupenec Pasquale Borelli, hlavní představitel neapolského revolučního parlamentu.

Také Španělsko a latinskoamerické země byly ovlivněny de Tracym. Jeden z vůdců liberální španělské revoluce proti absolutistické monarchii v roce 1820 byl Manuel

Maria Gutierrez, překladatel Pojednání do Španělštiny (1817) a profesor politické ekonomie v Malaze. Navíc byl členem revoluční španělské vlády z roku 1820 Ramon de Salas, překladatel de Tracyho Komentáře, jenž se vrátil z francouzského vyhnanství, aby se účastnil bojů. Další člen, J. Justo Garcia, přeložil de Tracyho knihu o Logice. V latinské Americe se stal de Tracyho obdivovatel a následovník Bernardino Rivadavia prezidentem nově nezávislé Argentinské republiky [7]. Tracy se stal velmi oblíbeným jak v Brazílii, tak v Argentině, a v Bolívii se jeho „idologie“ stala ve dvacátých a třicátých letech devatenáctého století oficiálním učením na státních školách.

Je stěží překvapením, že byli Pojednáním J. B. Saye silně ovlivněni autoři druhé vlny německých smithovců. Ludwig Heinrich von Jakob (1759-1827) byl stejně jako Kraus kantovským filosofem a ekonomem. Studoval na Univerzitě v Halle, kde se stal profesorem filosofie. Von Jakob vydal smithovské pojednání o obecných ekonomických principech, Principy ekonomie (1805). Pozdější vydání, až do třetího z roku 1825, obsahovaly korektury Sayova díla. Von Jakob byl Sayem natolik okouzlen, že přeložil Pojednání do němčiny (1807) a ruštiny. Osvícené názory dokonce v Rusku šířil i jinými způsoby, než vydáním přeloženého Saye. Chvíli učil na Univerzitě v Charkově a byl rádcem několika oficiálních komisí v Petrohradě.

Nejzajímavějším a úplným sayovcem v Německu Gottlieb Hufeland (1760-1817). Hufeland se narodil v Gdaňsku, kde se stal starostou, a studoval v Gotinkách a Jeně, kde se stal profesorem politické ekonomie. V díle Nové základy národohospodářství (1807-1813) přejal Hufeland všechny důležité inovace J. B. Saye, či se spíše vrátil k francouzské, kontinentální předsmithovské tradici. Hufeland tak vrátil zpět podnikatele a opatrně oddělil jeho čisté zisky za podstoupení rizika od úrokových výnosů, renty a mzdy za manažerské schopnosti. Navíc Hufeland přejal teorii hodnoty založenou na užitku a vzácnosti, přičemž zdůrazňoval hodnotu jako výsledek hodnocení zásoby statků individuálním spotřebitelem.

Vliv Saye a de Tracyho v Rusku získal ironický nádech. V roce 1825 zkusil jeden z předních liberálních děkabristů Pavel Ivanovič Pestel, jenž považoval de Tracyho Komentář za svou bibli, zavraždit absolutistického vládce cara Mikuláše I. Mikuláš obratem nechal Pestela pověsit, přestože byl sám vzdělán ve smithovském a sayovském Kurzu politické ekonomie Heinricha Freiherra von Storcha [8].

Anglický překlad čtvrtého vydání Sayova Pojednání se objevil v Londýně v roce 1821. Liberální bostonský časopis North American Review vydal tento překlad ve stejném roce ve Spojených státech s poznámkami mistra svobodného obchodu Clementa C. Biddle. Sayovo Pojednání se rychle stalo nejoblíbenější ekonomickou učebnicí ve Spojených státech a zůstalo jí až do konce Občanské války [9]. Jako učební text bylo tištěno dokonce ještě v roce 1880. Během této doby prošlo Pojednání 26 americkými vydáními, zatímco ve Francii pouze osmi.

Nepřeložené spisy ideologů měly neočekávaný vliv ve Velké Británii. Thomas Brown, přítel a následník Dugalda Stewarta na pozici profesora mravní filosofie v Edinburghu, uměl plynule francouzsky a filosofie de Tracyho ho silně ovlivnila. Navíc byl jeho žákem ve filosofii James Mill, jenž byl sám obdivovatelem Helvetia, Condillaca a Cabanise. Není tedy překvapením, že byl ve Velké Británii Mill prvním, kdo docenil důležitost Sayova zákona trhů.

Není divu, že se Sayova verze smithovství stala nejpopulárnějším ekonomickým dílem na evropském kontinentu ve Spojených státech. Say se nedokázal nazvat fyziokratem, tak se nazýval následovníkem Smithe, přestože tomu tak bylo pouze nominálně. Jak uvidíme, jeho myšlenky byly ve skutečnosti post-cantillonovské a pre-rakouské a nikoliv smithovsky klasické.

Jedním klíčovým rozdílem mezi Sayem a Smithem byla čirá jasnost a zřejmost Sayova Pojednání. Say tak trochu správně nazval Bohatství národů „čirým chaosem“ a „chaotickou sbírkou správných myšlenek bez rozmyslu naházených na množství pozitivních pravd“. Jinde Smithovo dílo nazval „promiskuitní montáží těch nejlepších principů ... špatně stravitelnou masou osvěcovaných myšlenek a pravdivých informací“. A nakonec, s velkou vnímavostí, Say tvrdí, že „všechny části [Bohatství národů] postrádají metodu“.

Byla to právě Sayova slavná jasnost, která mu i přes zajištění světové proslulosti snížila cenu u britských autorů, kteří naneštěstí ekonomickému myšlení vládli. (K znehodnocení Sayova jména jistě přispěl i fakt, že sám nebyl Britelem.) Oproti povrchnímu Smithovi či mučivému a prakticky nečitelnému Ricardovi byla Sayova jasnost a jednoduchost, s jakou se četl, jednoduše podezřelá. Schumpeter to dobře popsal:

„Jeho argumentace plyne s takovou jednoduchostí a zřejmostí, že se čtenář sotva kdy zastaví, aby přemýšlel, a sotva kdy zažije podezření, že by mohlo být pod jasným povrchem skryto něco hlubšího. To mu [Sayovi] přineslo u mnohých ohromný úspěch a u několika stálo dobrou pověst. Say občas vidí důležité a hluboké pravdy, ale když je vidí, popíše je ve větách jako triviality.“

Say byl výjimečný spisovatel, Say se vyvaroval hrubé a mučivé próze ve stylu Ricarda, Sayova kniha, jak řekl Jefferson, byla „kratší, jasnější a pevnější“ než Bohatství národů, avšak ekonomové tehdy i dnes zaměňují jasnost za povrchnost a často také vágnost a obskurnost za hlubokost. Schumpeter dodává: „A tak nikdy nedostal, co si zasloužil. Obrovský úspěch jeho Pojednání v podobě učebnice – největší ve Spojených státech – pouze utvrdil tehdejší i pozdější kritiky v diagnóze, že byl pouhým popularizátorem Smithe. Kniha se prý stala tak oblíbenou, protože ušetřila ukvapeným či špatně připraveným čtenářům potíže, které by měli u procházení skrze Bohatství národů. To byl názor těch ricardiánců, kteří ... ho neuznali jako autora – viz McCullochovy komentáře v Literature of Political Economy – a kteří byli schopni

dostat se na úroveň smithovské moudrosti, ale už ne na úroveň moudrosti ricardovské. Pro Marxe byl Say jednoduše ‚nevýrazný‘.“ [10]

1.4 Metoda praxeologie

Obzvláště výjimečným rysem pojednání J. B. Say je to, že byl první ekonomem, který do hloubky přemýšlel o vhodné metodologii svého oboru a založil svoji práci, jak jen to šlo na této metodologii. Od předcházejících ekonomů a od svého studia přešel k unikátní metodě ekonomické teorie, kterou Ludwig von Mises, více jak o století později, nazval 'praxeologií'. Ekonomie, zjistil Say, nebyla založena na množství neúplných specifických statistických faktů. Byla založena místo toho na všeobecných faktech (fait généraux), faktech tak obecných a universálních, a tak hluboce zakořeněných v charakteru člověka a jeho světě, že každý by je, po jejich naučení anebo jejich přečtení, schválil. Tato fakta byla založena na charakteru věcí (la nature des choses) a na deduktivních aspektech těchto faktů široce zakořeněných v lidském charakteru a přirozených zákonech. Protože tato široce zakořeněná fakta jsou pravdivá, jejich logické implikace musí být také pravdivé.

Ve svém úvodu k Pojednání vyložil metodologický charakter a důsledky pro svou práci, Say začal tím, že byl kritický k fyziokratům a Dugaldu Stewartovi pro směřování politologie a politické ekonomie. Say viděl, že pokud se má ekonomie anebo politická ekonomie rozvíjet, musí stát na svých vlastních nohách jakožto vědecká disciplína bez toho, aby byla těsně promíchána od začátku s politologií - nebo vědou, která se snaží najít správné principy politického řádu. Politická ekonomie, napsal Say, je vědou o bohatství, jeho produkci, distribuci a spotřebě.

Say pokračoval zmíněním populární Baconovské metody indukce z množství faktů při formování vědy, ale potom dodal, že zde jsou dva druhy faktů, 'předměty, které existují' a 'události které nastávají'. Samozřejmě objekty, které existují jsou primární, proto události, které se stávají, jsou jen pohybem nebo interakcí existujících objektů. Obě třídy faktů, poznamenává Say, tvoří 'charakter věcí' a 'pečlivé pozorování charakteru věcí je jediným základem pro všechny pravdy.'

Fakta mohou být také seskupena do dvou druhů: všeobecných anebo stálých a specifických nebo variabilních. Zhruba ve stejný čas jako Stewart, ale úplněji, Say potom započal s brilantní kritikou statistických metod a rozdílů mezi těmito metodami a politickou ekonomii. Politická ekonomie se zabývá všeobecnými fakt nebo zákony: "politická ekonomie z faktů vždy činí pečlivá pozorování, činí nám známý charakter bohatství; ze znalostí těchto charakterů dedukuje prostředky pro jeho vytváření, odhaluje řád pro jeho rozdělování a jevy, které zajišťují jeho zničení. Jinými slovy, jde o výklad všeobecných faktů pozorovaných ve vztahu k těmto předmětům. S ohledem na bohatství, je to znalost důsledků a jejich příčin. Ukazuje, jak jsou fakta spolu konstantně spojena; takže jeden fakt je vždy následkem jiného faktu."

Say potom dodává důležitý poznatek, ekonomie 'nespočívá na jakémkoliv dalším vysvětlování hypotéz'. Ve zkratce, narozdíl od fyzikálních věd, předpoklady ekonomie nejsou prozatímními hypotézami anebo dedukcemi, které musí být testovány pomocí faktů; naopak každý krok v logickém řetězci spočívá na konečných pravdivých, ale ne na 'hypotetických', všeobecných faktech. (Mělo by být doplněno, že je to přesně tento kritický rozdíl mezi metodou ekonomie a metodou fyzikálních věd, který přinesl tolik pohany na hlavu praxeologie během 20. století.) Místo vytváření hypotéz si ekonomická věda musí všimnout propojení a pravidelnostím, které 'plynou z charakteru jednotlivých událostí' a 'musí nás vést od jedné události po linii k jiné události tak, že každé inteligentní rozvažování může jasně pochopit jakým způsobem je řetězec propojen'. 'To je to', uzavírá Say, 'co vytváří znamenitost moderní metody filosofování'.

Naproti tomu statistika ukazuje jednotlivá fakta 'o určité zemi, v určitém období'. Jde o 'detailní popis.' Statistiky, dodává Say, mohou uspokojit zvědavost, ale nemůžou 'být nikdy užitečné', pokud neukazují 'příčiny a důsledky' shromážděných faktů, a toho může dosáhnout pouze samostatná disciplína politické ekonomie. Právě záměna těchto dvou disciplín učinila ze Smithova Bohatství národů, Sayovými pronikavými slovy, "nemetodologickou" a "nepravidelnou masu kuriózních a originálních spekulací a známých prokázaných pravd".

Rozhodujícím rozdílem mezi statistikou a politickou ekonomii, pokračuje Say, je, že obecné principy politické ekonomie anebo 'všeobecná fakta' mohou být objeveny, a tak mohou být známy s jistotou. Principy politické ekonomie, kdykoliv spočívají na 'důsledné dedukci nepopíratelných všeobecných faktů,' 'spočívají na základech, kterými se nedá hýbat.' Jsou tím, co později von Mises nazval 'apoditickým'. Politická ekonomie je vlastně 'složena z několik základních principů a velkého počtu důsledků a závěrů, které jsou z těchto principů odvozeny'. Jednotlivá fakta statistiky jsou na druhou stranu nutně nejistá, nekompletní, nepřesná a nedokonalá. A i když jsou pravdivá, poznamenává správně Say, 'jsou jen pravdivá po krátkou dobu'. Opět o statistice, 'jak je malé množství jednotlivých faktů kompletně prozkoumáno a jak málo z nich je pozorováno ze všech svých stránek? A i když předpokládáme, že jsou dobře prozkoumány, dobře odpozorovány a dobře popsány, jak mnoho z nich neprokáže nic nebo přímo opak toho, co bylo zamýšleno, že jimi bude potvrzeno?' A ještě lehkověrná veřejnost je oslněna 'vyobrazením čísel a kalkulací... jakoby numerická kalkulace samotná mohla něco prokázat a jako by jakékoliv pravidlo mohlo být vytvořeno, z něhož by mohl být odvozen závěr bez pomoci dobrého logického uvažování'.

Say pokračuje ve sžíravé kritice používání statistiky bez teorie: "Z toho důvodu zde není žádná absurdní teorie anebo extravagantní názor, který by nebyl podpořen odkazem na fakta; a jsou to fakta, kterými je tak často veřejná autorita pomýlena. Ale znalost faktů bez znalosti jejich vzájemné provázanosti, bez toho, abychom byli schopni ukázat, proč jedna věc je příčinou a jiná důsledkem, není opravdu lepší, než

hrubá informace od úředníka..."

Say odsuzoval představu, že nějaká dobrá teorie není 'praktická', a že 'praktické' je nějak nadřazeno teoretickému: "Nic nemůže být neúčinnějšího než opozice teorie k praxi! Co je teorie, jestliže ne nějaká znalost zákonů, které propojují důsledky s jejich příčinami, fakta s fakty? A kdo může být lépe obeznámen s fakty než teoretik, který je zkoumá ze všech jejich stránek a chápe jejich vzájemné vztahy? A co je praxe bez teorie, než zaměstnávání prostředků bez toho, abychom věděli jak nebo proč jednáme?"

Say brilantně zdůrazňuje, proč je nemožné pro lidi nebo národy 'se učit ze zkušenosti' a správně přijímat nebo odmítat teorie na tomto podkladě. Od rané moderní éry, poznamenává, roste bohatství a prosperita v západní Evropě, zatímco ve stejném čase národní státy uvalují omezení na obchod a násobí zásahy ve formě daní. Většina lidí potom povrchně tvrdí, že to druhé způsobuje to první, že obchod a výroba rostou jakožto výsledek zásahů vlády. Na druhou stranu, Say a političtí ekonomové tvrdí, že 'prosperita podobných zemí by byla mnohem větší, pokud by byly ovládány mnohem více klasickou liberálnější a osvícenější politikou'. Jak mohou fakta anebo zkušenost rozhodnout mezi těmito dvěma navzájem si odporujícími interpretacemi? Odpověď je, že nemohou; jen správná teorie, teorie dedukovatelná z několika universálních všeobecných faktů nebo principů, tak může učinit. A to je také proč, poznamenává Say, 'národy zřídka získávají nějaké výhody z lekcí zkušenosti'. Činit tak by znamenalo, že 'komunita z větší části musí být schopna získat souvislosti mezi příčinami a jejich následky; což současně předpokládá vysoký stupeň inteligence a vzácnou schopnost reflexe'. Tak je pro poznání pravdy důležitá pouze kompletní znalost několika základních všeobecných faktů; 'každá jiná znalost faktů, jako erudice nějaké ročenky, je pouze kompilací, z které nic nevyplývá'.

Navíc v argumentech o veřejných politikách, kdy 'fakta' údajně jdou proti 'systému' ekonomické teorie, je ve skutečnosti postaven jeden teoretický systém proti druhému a opět jen teoretické vyvrácení může zvítězit. Tak, tvrdil Say, pokud hovoříte o tom jak je svobodný obchod mezi národy výhodný pro všechny účastníky, tak k tomu se namítá, že jde o systém, který bývá kritizován kvůli strachu stran deficitů obchodní bilance - což je také systém, ale mylný systém. Tak, kdo tvrdí (jako fyziokraté), že luxus živí obchod, zatímco šetrnost ho ruší, tak vytváří nějaký systém, a když pak, a tím přesně předchází keynesiánskému multiplikátoru, 'někdo bude tvrdit, že oběh oběživa obohacuje stát, a že suma peněz, která prochází skrze dvacet různých rukou, je ekvivalentem dvacetinásobku její vlastní hodnoty - jde také o systém.

V překvapující a bystré předpovědi moderních ekonomických kontroverzí, Say pokračuje při vysvětlování toho, proč by logická dedukce ekonomické teorie měla být spíše verbální než matematickou. Nepostizitelné hodnocení jednotlivců, s kterým je politická ekonomie spojena, je předmětem trvalých a nepředpověditelných změn: 'předmět ovlivněný vlohami, potřebami a touhami lidského druhu, které nemohou být

vnímány pomocí žádného přesného ohodnocení a nemohou tak poskytnout žádná data pro přesné počty'. Jevy morálního světa, poznamenává Say, nejsou 'předmětem striktně aritmetického počítání'.

Tak můžeme přesně vědět, že v nějakém daném roce bude cena vína závislá na vztahu mezi jeho nabídkou nebo zásobou, která má být prodána a poptávkou. Abychom je však obě mohli matematicky vypočítat, museli bychom tyto dva prvky přesně rozložit na jednotlivé vlivy každého z nich, a to by bylo tak komplikované, že by to bylo nemožné. Tak: "není jen nutné určit, co bude produktem úspěšného ročníku vína, když je ještě vystaveno nestálosti počasí, ale i to jakou bude mít kvalitu, množství, které zůstane z předcházející sklizně vína, množství kapitálu, který budou mít k dispozici obchodníci, a který bude více nebo méně rychle požadován tak, aby tito dostali zpět svoje zálohy. Musíme také zjistit záležitosti, které mohou být zvažovány, jako je možnost vývozu zboží, kterýžto závisí na našich představách stran stability práva a vlády, kteréžto věci se den ode dne mění a ohledně nichž se dva jednotlivci nikdy přesně neshodnou. Všechna tato data a pravděpodobně mnoho jiných mimo ně, musí být přesně zhodnocena, výhradně pro to, aby se určilo množství, které bude dáno do oběhu; jde však pouze o jeden element ceny. Pro určení množství, které bude poptáváno musí být již známa cena, za kterou může být komodita prodána, když poptávka po ní vzroste v proporcii k její levnosti: musíme také znát stav dřívější zásoby, která je k dispozici a chuť a možnosti spotřebitelů, které jsou různě stejně jako jejich osobnosti. Koupěschopnost se bude měnit podle více či méně prosperujících podmínek odvětví obecně a zvláště jejich vlastních podmínek; jejich potřeby se budou měnit v poměru k dodatečným možnostem, jak jsou schopni nahradit jeden nápoj jiným nápojem, jako je pivo, sider atd. Vylučuji zde nekonečné množství méně významných záležitostí, více nebo méně ovlivňujících řešení problému..."

Ve zkratce, ohromné množství nepřesných, měnících se kvantitativně neznámých záležitostí, které určují nabídku a poptávku, činí aplikaci matematických metod v ekonomii nemožnou. A tak ti, kdož: "se toho domáhají, nejsou schopni převést tyto záležitosti do analytického jazyka, bez toho, aby je zbavili přirozených komplikací pomocí prostředků zjednodušení a arbitrárního vyloučení některých jevů, jejichž následky nejsou řádně odhadnuty, což vždy od základu mění podmínky problému a převrací všechny jeho výsledky; takže žádné závěry nemohou být dedukovány z takovýchto matematických počtů, než daný vzorec arbitrárně předpokládá."

Matematika, zdánlivě tak přesná, nevyhnutelně končí redukováním ekonomie z kompletní znalosti všeobecných principů na arbitrární vzorečky, které pozměňují a deformují tyto principy a tak narušují závěry.

Ale jak potom politický ekonom, který zná s jistotou všeobecné principy, aplikuje tyto principy na specifické problémy takové, jako jsou podmínky trhu s vínem? Zde, také Say předvídá brilantní závěry Ludwiga von Misesa o řádných vztazích mezi teorií a historií, teorií a konkrétním použitím. Taková aplikovaná teorie ekonomie, ukazuje

Say, je spíše uměním než striktní vědou: "Jakým směrem by se měl ubírat soudný badatel ve vzdělávání v předmětu, kterým se tak mnoho zabývá? Stejným jakým by se ubíral za podobných těžkostí, které rozhodují o větší části jeho aktivit v jeho životě. Bude zkoumat bezprostřední části konkrétního problému a po jejich zjištění s jistotou (která v politické ekonomii může být ještě provedena), přibližně ohodnotí hodnoty jejich vzájemných vlivů pomocí intuitivní bystrosti osvětleného rozvažování, což samotné je jen pomocným prostředkem, ze kteréhožto prostředku vyplyne zástup pravděpodobností, které mohou být odhadnuty, ale nikdy nemohou být spočítány zcela přesně." [11]

J. B. Say potom vychází ohledně omylů matematické metody v ekonomii z učení svého velkého učitele, psychologa Cabanise. Cituje Cabanise o tom, jak spisovatelé mechanicky žalostně deformují záležitosti, když pojednávají o problémech biologie a medicíny. Přímou cituje Cabanise: "Termíny, které používají jsou správné, proces uvažování je striktně logický a přesto všechny výsledky jsou mylné... je to tato aplikace této metody zkoumání na předměty, pro které je úplně neaplikovatelná, díky čemuž jsou udržovány nejvrtošivější, nejvíce pomýlené a nejrozporuplnější systémy."

Say potom dodává, že cokoliv takto bylo zjištěno o omylech mechanistických metod v biologii, je a fortiori aplikovatelné pro humanitní vědy, a to je to, proč jsme byli 'vždy pomýleni v politické ekonomii, kdykoliv jsme podrobili její jevy matematickým počtům. V takovém případě se počty stávají nejnebezpečnější ze všech abstrakcí'.

Nakonec, Say vnímavě poukazuje na jiný problém, který tehdy jako dnes vede učené lidi k opuštění principů a závěrů ekonomie. Oni: "jsou příliš nakloněni tomu, aby předpokládali, že absolutní pravda je omezena na matematiku a výsledky pečlivého pozorování a experimentu ve fyzických vědách; představují si, že politické a humanitní vědy nezahrnují žádná neměnná fakta anebo nesporné pravdy, a tak nemůžou být považovány za ryzí vědy, ale pouze za hypotetické systémy, více nebo méně duchaplné, ale čistě arbitrární."

K podepření tohoto pohledu, kritikové ekonomie poukazují na velké rozdíly mezi názory v této vědecké disciplíně. Ale co? Ptá se Say. Konec konců, fyzikální vědy byly vždy rozštěpeny kontroverzemi, někdy došlo ke střetům 's mnoha urážkami a hrubostmi podobně jako v politické ekonomii'.

Matematické metody nebyly jediným systémem abstrakce, který utrpěl ničující úder ze strany J. B. Saye. Say byl také ostře kritický vůči verbálním metodám logiky, které rostou do nebe bez pokračující práce na základech a bez opakovaného překontrolování pomocí odkazování se na všeobecná a universální fakta. To byla hlavní Sayova metodologická narážka proti fyziokratům. 'Místo toho, aby se prvně pozoroval charakter věcí anebo způsobů, jakými se uskutečňují, klasifikovalase tato pozorování a prováděla se dedukce ze všeobecných tvrzení' - tj. bez toho, aby byli praxeology, fyziokraté: "začali položením jistých abstraktních všeobecných tvrzení, které pokládali

za axiomy, o kterých předpokládali, že obsahují základní důkazy o jejich vlastních pravdách. Usilovali o přizpůsobení jednotlivých faktů těmto axiomům a vyvozovali z nich svoje zákony; tak se sami ocitali při obraně tvrzení, které byla v rozporu se selským rozumem a obecnou zkušeností..."

Ve zkratce, systém ekonomické teorie musí být nejen axiomaticko-deduktivní; musí si také být vždy jistý základů těchto axiomů v 'selském rozumu a obecné zkušenosti'.

Ve svém úvodu ke čtvrtému vydání, Say vyzdvihuje podobnou narážku proti Davidu Ricardovi a Ricardiánskému systému. Ricardo také 'někdy uvažoval nad abstraktními principy, kterým přikládal příliš velké zevšeobecnění'. Ricardo, kritizoval ho, začal s pozorováním založeným na faktech, ale potom 'dotlačil svoje úvahy do jejich nejzasších následků bez toho, aby srovnával jejich výsledky s těmi, které plynou ze současné zkušenosti'. Od určitého bodu v úvaze 'se fakta velmi lišila od našich odhadů' a 'od tohoto okamžiku není v autorově práci nic ukázáno tak, jak se to odehrává ve skutečnosti'. 'Není dostatečné', uzavírá Say, 'vycházet z faktů; tyto musí být spojovány dohromady, neustále sledovány, důsledky z nich vyvozené musí být neustále srovnávány s pozorovanými důsledky', tak že: "věda o politické ekonomii... musí ukazovat, jakým způsobem to, co se děje ve skutečnosti, je následkem jiných stejně tak jistých faktů. Musí být objeven řetězec, který je spojuje spolu dohromady a vždy na základě pozorování ustavuje existenci propojení jejich styčných bodů obou faktů."

1.5 Užitek, produktivita a rozdělování

V protikladu k smithovsko-ricardiánskému hlavnímu proudu smithiánů, kteří vyložili pracovní teorii hodnoty (nebo při nejlepší nákladovou teorii hodnoty), J. B. Say pevně znovu ustavil scholasticko-kontinentální-francouzskou analýzu užitku. Je to užitek a samotná užitečnost, která dává vyrůst směnné hodnotě a Say se vyrovnal s paradoxem hodnoty ke své vlastní spokojenosti tím, že se zbavil 'hodnoty použití' celku, jakožto věci neužitečné pro svět směny. Nejen to: Say přijal subjektivní teorii hodnoty, protože věřil, že hodnota spočívá na aktu hodnocení ze strany spotřebitelů. Navíc vedle toho, že jsou subjektivní, jsou tato hodnocení relativní, protože hodnota jednotlivého zboží nebo služby je vždy srovnávána s jiným zbožím a službami. Tyto hodnocení nebo užitečnosti závisí na všech způsobech potřeb, touhách a znalostech, které jsou na straně jednotlivců: 'na duševním a fyzickém charakteru člověka, v okolí, ve kterém žije a zvycích a legislativě jeho země. Jednotlivec má potřeby těla, potřeby mysli a potřeby duše; své vlastní potřeby, potřeby v rámci své rodiny, potřeby jakožto člen společnosti.' Politická ekonomie, tvrdí Say moudře, musí vzít tyto hodnoty a preference lidí jako dané, 'jakožto danosti pro své uvažování; ponechává na mravokárci a praktickém člověku povinnost poučovat a vést své bližní, jak v tomto ohledu, tak i v jiných zvláštnostech lidského jednání.'

V některých bodech, došel Say na hranice objevu konceptu mezního užitku, bez toho

aniž by ho dosáhl. Tak, viděl, že relativní ohodnocení statků záleží na 'stupni odhadování v mysli hodnotícího člověka'. Ale protože neobjevil koncept mezního užítku, nemohl plně vyřešit paradox hodnoty. Ve skutečnosti ho vyřešil mnohem méně správně než jeho kontinentální předchůdci. A tak Say jednoduše úplně opustil hodnocení užítku a hodnotový paradox a rozhodl se koncentrovat na směnou hodnotu. Nicméně, jakožto výsledek tohoto, nemohl věnovat více energie analýze spotřeby anebo chování spotřebitelů než Smith a jeho britští předchůdci.

Ale zatímco Say jednoduše odložil hodnocení užítku, Ricardo učinil z paradoxu hodnoty a nešťastného rozlišování mezi užitnou a směnou hodnotou klíč pro svoji teorii hodnoty. Pro Ricarda bylo železo méně hodnotné než zlato, protože pracovní náklady na dolování a výrobu zlata byly vyšší než pracovní náklady na výrobu železa. Ricardo připouštěl, že užitečnost 'je jistě základem hodnoty', ale byl to očividně jen vzdálený zájem, protože 'stupeň užitečnosti' nemůže nikdy být měřítkem pomocí něhož se určuje jeho hodnota. Vše je pravdivé, ale Ricardo selhal na prvním místě v tom, aby rozpoznal absurditu hledání takového měřítka. Jeho druhá absurdita, jak uvidíme později, spočívala v domněnce, že náklady na práci poskytují takovéto 'pravdivé' a neměnné měřítko hodnoty. Jak Say napsal ve své anotaci francouzského překladu Ricardových "Principů", 'neměnné měřítko hodnoty je čistou chimérou'.

Smith a ještě více Ricardo byli tlačeni do své pracovní teorie hodnoty tím, že se soustředili na 'přirozené' ceny statků v dlouhém období. Sayově analýze napomohlo hodně jeho realistické soustředění se na vysvětlení reálných tržních cen.

Náklady samozřejmě, jsou úzce spojeny s cenovým faktorem výroby. Jedna z otázek, kterou teoretici nákladové teorie těžko zodpovídali je ta, jestliže jsou náklady určující, odkud se tedy berou? Jsou dány božským zjevením?

Jednou z anomálií Sayovy diskuse je to, že ačkoliv myslel jakožto teoretik subjektivní hodnoty a užítku, nepochopitelně odmítl pohled Genovesiho a svého vlastního myšlenkového předchůdce filosofa Et. B. de Condillaca (1714-1780) na to, že lidé si směňují jednu věc za druhou, protože si cení věci, kterou získávají více než věci, které se vzdávají - tak, že ze směny mají přínos obě strany. A při odmítání tohoto vzájemného zisku je Say nekonzistentní s většinou své vlastní pozice ohledně užítku.

V odmítnutí de Condillaca je Say nejen skoupý, ale téměř svéhlavě otupělý. Prvně poznamenává, že de Condillac 'tvrdí, že komodity, které jsou méně hodnotné pro prodávajícího než pro kupujícího, vzrostou na hodnotě jen díky aktu směny z jedné rukou do druhé.' Ale de Condillac, pro příklad trvá dle Saye na tom, že 'stejná hodnota je opravdu dávana za stejnou hodnotu', tak když je španělské víno zakoupeno v Paříži, 'peníze za něj placené kupujícím a víno, které tento obdrží, jsou hodnoceny 'stejně' jedno k druhému' – k čemu můžeme se ptát? Potom připouští, že to samé víno má větší hodnotu v Paříži než když bylo vypěstováno ve Španělsku, ale tvrdí k tomu, že nárůst hodnoty vína se neodehrál 'v okamžiku předání vína spotřebiteli, ale má

původ v dopravě.'

Ale Oswal St. Clair břitce Sayovi vyčíní: 'V realitě je předání spotřebiteli základem směny; dlouhá doprava je tomu (jen) nápomocna; změna lokality je pouze prostředkem k dosažení tohoto cíle a nebyla by nutná kdyby byli spotřebitelé ochotni nakoupit stejné množství a zaplatit stejnou cenu, kdyby to bylo možné, na jednom místě'.

Say pokračuje neústupně v útoku na de Condillacův pohled: 'Prodávající není profesionální švindlíř ani kupující není hlupák a de Condillac se neobhájí tím, že říká, že pokud by hodnoty směny byly vždy rovné, žádná strana by směnou nic nezískala'. Ale ve skutečnosti samozřejmě měl de Condillac zcela pravdu; proč by se někdo obtěžoval směnou X za Y o stejné hodnotě?

St. Clair reaguje v brilantním rozhořčení: "Bože, jak tito ekonomové nerozumí sobě navzájem! De Condillac nenaznačuje, že obchodník s vínem je darebák a zákazník je hlupák; také nenaznačuje, že obchodník okrádá buď spotřebitele nebo výrobce; jeho doktrínou je, že produkty se stanou užitečnější a hodnotnější tím, že jsou předány od výrobce ke spotřebiteli, a že obě strany mají ze zásahu obchodníka, který organizuje směnu, prospěch. Pro výrobce je obchodník tím, kdo nalézá spotřebitele; pro spotřebitele je tím, kdo najde výrobek; díky obchodníkovi, jakožto prostředku směny, dostane výrobce lepší cenu za svůj produkt a kupující lepší hodnotu za své peníze." [12]

Jedním ze Sayových velkých příspěvků byla aplikace teorie užitku na teorii rozdělování, ve zkratce objevení produktivní teorie oceňování a odtud příjmu, který jde k výrobním faktorům. Say zjistil, že v protikladu ke Smithovi, všechna práce, ne jen práce ztělesněná ve fyzických předmětech, je produktivní. Opravdu, Say brilantně tvrdil, že všechny služby výrobních faktorů, jedno zda jde o půdu, práci nebo kapitál jsou nehmotné, ačkoliv mohou vést k materiálnímu produktu. Výrobní faktory, ve zkratce poskytují během produkce nehmotné služby. Tento proces, jak zjistil Say jasně jako první, nebyl 'vytvořením' materiálního produktu. Člověk nemůže vytvořit hmotu; může ji jen transformovat do jiného tvaru a formy ve snaze uspokojit plněji svoje potřeby. Výroba je skutečně tímto transformačním procesem. Ve smyslu takové transformace je veškerá práce produktivní, 'protože se vyskytuje současně s vytvářením výrobku' nebo přeneseně ve vytvoření užitečnosti. Jestliže, jak se stává, vydaná práce nedosáhne konečného cíle, potom je výsledkem chyba: 'pošetilost nebo plýtvání v osobním využití' práce. Jedním z příkladů neproduktivní práce je zločin, nejen netržní ale i protitržní aktivita: zde je 'obtěžování [úsilí] zaměřeno na to obrat druhou osobu o statky, které vlastní, pomocí podvodu nebo násilí... [to] se zvrhne do úplné kriminality a výsledkem zde není produkce, ale jen nucený přesun bohatství od jednoho jednotlivce ke druhému'.

J. B. Say také jako první měl ten náhled, že potřeby jsou neomezené. Say napsal: 'není

zde žádný předmět potěšení nebo užitečnosti, po němž by byla omezená touha, protože každý je vždy připraven získat, cokoli co může přispět k jeho výhodě nebo uspokojení.' Say pranířoval proto-galbraithovskou pozici britského merkantelisty sira Jamese Steuarta, který velebil asketické omezení potřeb jako řešení žádající přehodnocení výroby. Say zaujal pořádné pohrdání vůči této doktríně: 'Podle tohoto principu by bylo opravdu vrcholem dokonalosti nevyrábět nic a nemít žádné potřeby, to je řekněme, likvidace lidské existence.'

Naneštěstí Say se ubíral k tomu, aby upadl do galbraithovské pasti tím, že útočil na luxus a okázalost a tvrzením, že 'skutečné potřeby' jsou důležitější než 'umělé potřeby'. Say ovšem spěchal dodat, že vládní zásah není řádnou cestou k dosažení řádného blahobytu.

Ohledně ohodnocení nebo ocenění služeb výrobních faktorů (nebo jak Say uváděl 'činitelů'), přijal Say proto-rakouský pohled v přímém kontrastu k smithovsko-ricardiánské tradici. Protože subjektivní lidské touhy po jakémkoliv předmětu vytvářejí jeho hodnotu a odrážejí jeho užitečnost, obdrží výrobní faktory hodnotu kvůli své 'schopnosti vytvářet užitečnost, v níž touha tkví'. Ricardo, píše Say, věří 'že hodnota produktů je založena na hodnotě výrobních faktorů', tj. že hodnota produktů je určena hodnotou jejich výrobních faktorů nebo náklady na jejich výrobu.

V kontrastu k tomu Say prohlašuje: 'současná hodnota výrobního úsilí je založena na hodnotě konečných výrobků při srovnání jednoho se druhým... kterážto hodnota je proporcionální k významu jeho kooperace ve výrobě...' V kontrastu ke spotřebním statkům, zjistil Say, poptávka po výrobních faktorech nemá původ v okamžitém uspokojení, ale spíše v 'hodnotě výrobku, který jsou výrobní faktory schopné vytvořit, kterážto sama má původ v užitečnosti tohoto výrobku nebo v uspokojení, které je výrobek schopen poskytnout'. Ve zkratce hodnota výrobních faktorů je určena hodnotou jejich výrobků, kterážto je sama určena spotřebitelskými hodnoceními a poptávkami. Kauzální řetězec pro Saye stejně jako pozdější ekonomy Rakouské školy jde od spotřebitelských hodnocení k ceně spotřebního zboží odtud k ocenění výrobních faktorů (tj. k nákladům produkce). Naopak u smithovců a zvláště ricardiánů je kauzální řetězec od nákladů na produkci a zvláště nákladů na práci k cenám spotřebních statků. Tím, že hovořil o proporcionální hodnotě každého výrobního faktoru Say opět jednou přišel k okraji teorie mezního užítka imputovaného spotřebitelem do hodnocení výrobních faktorů a na okraj analýzy variabilních poměrů (výrobních faktorů). Ale nedošel až k ní.

Say se nespokojil s obecnou, i když pionýrskou analýzou oceňování výrobních faktorů. Pokračoval vlastně s vytvořením známé triády klasické ekonomie: půda (nebo přírodní činitelé), práce (nebo pro Saye pracovitost) a kapitál. Práce pracuje nebo používá přírodní činitele, aby vytvořila kapitál, který je potom použit pro znásobení výroby ve spolupráci s půdou a prací. Ačkoliv je kapitál výtvořem předchozí práce, pokud již existuje, je používán prací pro zvýšení produkce. Pokud zde jsou třídy

výrobních faktorů, jak je pak jednoduché padnout do pastí a tvrdit, že každá třída obdrží druh příjmů, který je jí dle běžného žargonu připsán: tj. pracující obdrží mzdy; půda nájem a kapitál obdrží úroky? Jistě přístup selského rozumu! A tak to Say přijal. Ačkoliv na první pohled užitečné (s výjimkou zapomenutého Turgota) pro očištění výrobní teorie od zmatků Adama Smithe, tato povrchní srozumitelnost má náklady v podobě hlubokého omylu, který nebude objeven, dokud ho neodhalí ekonomové Rakouské ekonomické školy. Za prvé, tyto tři rigidně oddělené kategorie se již začaly drolit v Sayově zajímavém poznatku, že pracující zapůjčují svoje služby vlastníkům kapitálu a tím i půdu a vydělané peníze; majitelé půdy půjčují svoji půdu kapitálu a práci a získávají rentu; a kapitalisté zapůjčují svůj kapitál pro vydělávání úroku. Jak se přesně tyto platby liší? Jak se nájem jakožto 'půjčková' cena porovnává s úrokem z půjčky? A jak se liší mzdy od úroku nebo nájmu? Ve skutečnosti je zmatek i horší, pracující a majitele půdy 'nepůjčují' svoje služby; nejsou věřiteli. Naopak, v hlubším smyslu jim kapitalisté půjčují peníze tím, že jim dávají peníze předtím, než prodají výrobek spotřebitelům; a tak pracující a majitelé půdy jsou 'dlužníci' kapitalistů a platí jim přirozenou úrokovou míru. A konečně tato klasická triáda spočívá na základní dvojsmyslnosti, jak Böhm-Bawerk posléze potvrdil, mezi kapitálem a kapitálovými statky. Kapitál jako fond úspor anebo půjček může nést úrok; ale kapitálové statky - které jsou skutečnými fyzickými výrobními faktory spíše než peněžními fondy - nevydělávají úrok. Jako všechny jiné faktory, kapitálové statky vydělávají cenu, cenu za jednotku času za své služby. Jestliže chcete, kapitálové statky, půda a pracující, ti všichni, vydělávají takovéto ceny, ve smyslu renty, které jsou definované jako nájemní cenu, jakožto cenu za jakýkoliv statek za jednotku času. Tato cena je určena produktivitou každého výrobního faktoru. Ale, odkud pak pochází úrok z kapitálových fondů?

Tak, při tom, jak se zabýval problémem úroku, Say kritizoval Smithe a smithovce kvůli tomu, že se zaměřovali na práci jakožto jediný faktor výroby a zanedbání kooperační role kapitálu. Při vypořádání se se smithovsko-ricardiánskou odvetou (která později bude marxistickou odvetou): kapitál je jednoduše akumulovanou prací, Say odpovídá ano, ale služby kapitálu jednou vytvořeného zde jsou a vyžadují trvalou obnovu a musí být za ně zaplacen. Zatímco je tato odpověď dostatečná v jednom ohledu, neřeší tato odpověď problém toho odkud se bere výnos z kapitálových fondů, výnos, který Turgot a potom ekonomové Rakouské školy vysvětlili jako cenu za časovou preferenci, ve zkratce jde o tu skutečnost, že kapitál není jen akumulovanou prací, ale také je 'akumulovaným časem'.

I přes nedostatek vyřešení problému úroku, Say předložil výbornou analýzu kapitálu ve smyslu kapitálových statků a jejich rozhodující role ve výrobě a v nárůstu ekonomického bohatství. Člověk, tvrdil, transformoval přírodní zdroje do kapitálu, aby dále pracovaly s přírodou tak, aby se přišlo ke spotřebním statkům. Čím více vytvořil kapitálových statků – tím více nástrojů a strojů – tím více může člověk spoutat přírodu tak, aby se tato stala více produktivnější. Více strojů znamená nárůst produktivity

práce a pokles nákladů na výrobu. Takový nárůst v kapitálu je obzvláště přínosný pro masové spotřebitele, protože konkurence snižuje cenu produktu stejně jako náklady jeho výroby. Navíc rostoucí počet strojů dovoluje výtečnou kvalitu produktů a umožňuje vytvoření nových produktů, které by nebyly dostupné při řemeslné výrobě. Významný nárůst výroby a nárůst standardu života, který uvolňuje lidskou energii z boje o živobytí a umožňuje pěstovat umění i frivolnost, a co je nejdůležitější umožňuje ‚kultivování intelektuálních schopností‘.

Say následoval Smithe ohledně diskuse o dělbě práce a tvrzení stran toho, že stupeň této dělby je omezen velikostí trhu. Ale Sayova diskuse je mnohem lepší. Say prvně ukazuje, že rozšiřující se dělba práce potřebuje větší množství kapitálu, takže se investice do kapitálu stává rozhodujícím bodem spíše než samotná dělba per se. Také tvrdil, v kontrastu ke Smithovi, že rozhodující specializace práce není jednoduše jen v rámci továrny (jako ve známé Smithově špendlíkové továrně), ale zasahuje přes celou ekonomiku a vytváří základ pro všechny směny mezi výrobci.

Say také viděl, že v základu jsou investovaným kapitálem dopředu penězi zaplacené výrobní faktory, záloha, která je zaplacená později spotřebiteli. Tak, kapitál použitý na výrobní operace je vždy jen zálohou zaplacenou za výrobní služby (výrobních faktorů), které jsou splaceny hodnotou svých výsledných produktů.‘ Zde se Say chopil základu pohledu Rakouské ekonomické školy na kapitál jakožto proces, který trvá nějaký čas, a který zahrnuje i platbu za výrobky předem. Say také předvídal rakouský koncept stádií produkce. Tvrdil, že místo čekání dlouhý čas na úhradu ze strany spotřebitelů, kapitalisté v každém stádiu výroby nakupují výrobky předchozího stádia výroby, a tím vyplácí předchozí skupinu kapitalistů. Jak Say jasně říká: „Horník vytěží rudu z nitra země; železář mu za ni zaplatí. Zde končí produkce horníka, který je zaplacen předem z kapitálu železáře. Ten druhý pak roztaví rudu a zušlechťí ji a udělá z ní ocel. Kterou prodá nožíři; tak je zaplacená výroba železáři a jeho záloha je uhrazena druhou zálohou ze strany nožíře; to jet cenou oceli. Tu opět nožíř zpracuje do podoby břitvy, cena za ni nahradí jeho zálohu na kapitál a ve stejný čas je zaplacené za jeho produktivní přínos.“

Obecně: „každý následující výrobce hradí svému předchůdci zálohu hodnoty výrobku, včetně práce, která již na něj byla vynaložena. Jeho následovník hradí svému předchůdci zálohu hodnoty výrobku, včetně práce, která již na něj byla (tímto předchůdcem) vynaložena. Jeho následovník v pořadí výroby mu tuto zálohu pak na oplátku zaplatí, s přídatkem hodnoty, kterou musí výrobek obdržet, když prošel jeho rukama. Konečně poslední výrobce, který obecně je maloobchodníkem, je kompenzován spotřebitelem za všechny tyto sečtené zálohy plus závěrečné operace provedené jím samotným na výrobku.“ Nakonec peníze zaplacené spotřebiteli za konečný produkt, řekněme břitvu, zaplatí kapitalistům jejich předchozí zálohy za různé služby výrobních faktorů.

Když se dal do mezd a trhu práce, Say tvrdil, že mzdy budou nejvyšší relativně k ceně

kapitálu a půdy tam, kde je práce relativně nejvzácnější ke těmto dvěma zbylým výrobním faktorům. To nastane buď, když je vlastně nabídka půdy neomezená (tj. spíše když existuje nevyužitá půda, pozn. překladatele); a/nebo když hojnost kapitálu vytvoří velkou poptávku po práci. Navíc mzdové sazby budou proporcionální k nebezpečím, problémům nebo neoblíbenosti dané práce, k nepravidelnosti zaměstnání, délce zácviku a stupni zkušenosti a talentu. Jak Say tvrdí: ‚Všechny tyto příčiny snižují množství práce, která je nabízena v daném odvětví a následkem toho bude míra mezd různá.‘ V rozpoznání přirozeného talentu Say postoupil daleko za rovnostářství Adama Smithe a jeho neoklasických následovníků.

V dlouhém období bude kapitál vynášet stejný výnos ve všech firmách a odvětvích, ale to je pravda jen v dlouhém období, protože je zde jeden nevyhnutelný důvod. Půda, práce a kapitál jsou nepřemístitelné (respektive u dvou posledních položek jich je část nepřemístitelná, pozn. překladatele). Pro Saye zisky nebo úroky z kapitálu pramení z jeho produktivních služeb – znovu je zde základní zmatení mezi kapitálem jakožto fondem, který nese úrok a kapitálovými statky, které jsou výrobními faktory a získávají ceny a příjmy kvůli své produktivitě. Ale i přes tuto základní chybu, má Say mnoho bystrých věcí, které může říci o úroku. Byl, pro příklad, pravděpodobně prvním ekonomem, který ukázal, že risikové prémie jsou přidány k základní úrokové míře tak, že risikovější dlužníci budou platit vyšší úroky. Risiko, tvrdí Say, závisí na očekávané bezpečnosti investice, osobním kreditu a charakteru toho, kdo si půjčuje, záznamu o minulých půjčkách toho, kdo si půjčuje a schopnosti nebo ochotě vlády dlužníkovy země vynutit splacení dluhu. Navíc Say představil inovativní teorii zisku tím, že tvrdil, že protože nové metody použití kapitálu jsou nejistější, jsou i zvláště riskantní, a proto mají tendenci být ziskovějšími. Tak, zisky z inovací jsou zahrnuty pod risiko.

Say také trval na tom, že úrok na trhu půjček je určen poptávkou po kapitálu (k níž je úrok přímo proporcionální) a nabídkou kapitálu (inverzně proporcionální). Obhájce svobody na trhu půjček – ‘lichva’ není morálně horší než nájem nebo mzdy – předvedl také to, že je omylem předpokládat, že by peníze snižovaly nebo zvyšovaly úrokovou míru. Say vnímavě tvrdil, že to je ‚zneužití slov, když se mluví o úroku z peněz‘, je to ve skutečnosti úrok z úspor nikoliv z peněz a půjčky mohou a vyskytují se jak ve formě naturálií, tak v penězích. Say psal: ‚hojnost nebo nedostatek peněz nebo jejich substitutů... neovlivňuje úrokovou míru více, než hojnost nebo nedostatek skořice nebo pšenice nebo hedvábí.‘

1.6 J. B. Say a podnikatel

J. B. Say si zaslouží věčné uznání za navrácení podnikatele do ekonomického myšlení, z kterého jeho samotnou podstatu odstranil Adam Smith. Nevrátil ho tam, kde byl v dobách Cantillona a Turgota, ale dostatečně k tomu, aby v kontinentální Evropě

neklidně přežíval v „undergroundu“, zatímco v dominantním hlavním proudu britského klasicismu chyběl.

Důraz na skutečný svět a nikoliv na dlouhodobou rovnováhu si návrat studia podnikatele téměř vynutil. Pro Saye je podnikatel pilíř ekonomiky, jenž na sebe bere zodpovědnost, vedoucí pozici a riziko spojené s řízením firmy. Say si uvědomoval, že dominantním podnikatelem a tím, kdo podstupuje riziko, je právě ten, kdo je taktéž kapitalistou, a tvrdil, že podnikatel také vlastní část firemního kapitálu. Vlastník kapitálu, půdy či osobních služeb pronajímá tyto služby „nájemci“, tedy podnikateli. Za fixní platby těmto faktorům na sebe podnikatel bere spekulativní riziko možného zisku či ztráty. „Jde o jakýsi druh spekulativního smlouvání, kdy na sebe nájemce bere riziko zisku či ztráty v důsledku příjmů, které může uskutečnit, vzhledem k tomu, zda získaný produkt převyší či nepřevyší nájem, který zaplatil.“

Podnikatel, dodává Say, jedná jako zprostředkovatel mezi prodávajícími a kupujícími, přičemž zaměstnává výrobní faktory poměrně k poptávce po výrobcích. Poptávka po výrobcích je potom přímo úměrná jejich užitkům a množství dalších výrobků, které za ně lze získat. Podnikatel neustále srovnává prodejní ceny výrobků s jejich náklady na výrobu – pokud se rozhodne vyrábět více, roste jeho poptávka po výrobních faktorech.

Část zisků kapitalisty-podnikatele je standardním výnosem z kapitálu. Avšak vedle toho, říká Say, existuje i výnos ze „zvláštní podstaty“ podnikatele. Podnikatel je manažer podnikání, avšak jeho role je dle Saye širší – podnikatel musí mít úsudek, vytrvalost a „znalost světa a podnikání“, jelikož užívá znalost v procesu tvorby spotřebních statků. Musí zaměstnat pracovníky, nakoupit materiál, pokusit se o udržení nízkých nákladů a najít spotřebitele pro svůj výrobek. Nad to všechno musí odhadnout důležitost svého výrobku, možnou poptávku po něm a dostupnost výrobních prostředků. A nakonec „musí mít talent spočítat srovnání nákladů na výrobu s možnou hodnotou hotového výrobku na trhu“. Lidé bez těchto kvalit nebudou jako podnikatelé úspěšní, budou ztrácet a dostanou se do bankrotů. Zruční a úspěšní dosáhnou zisku.

Say byl kritický vůči Smithovi a smithovcům, protože nedokázali odlišit podnikatelského zisku od zisku z kapitálu, které se ve skutečném světě podnikání pojí v jeden zisk.

Say také podnikatelství oceňoval jako hybnou sílu alokace a přizpůsobování v tržní ekonomice. Shrnul tyto tržní procesy tvrzením, že přání spotřebitelů určují, co bude vyráběno: „Poptávan je nejvíce ten výrobek, jenž je nejvíce chtěn. A nejvíce poptávaný výrobek přináší do odvětví nejvyšší zisky, kapitál a půdu, které jsou následně zaměstnány ke zvýšení množství daného preferovaného statku. A naopak, když klesne poptávka, z výroby daného statku klesá zisk a dále již není vyráběn.“

Jinak bystří analytici jako Schumpeter a Hébert jsou k Sayovi kritičtí, jelikož viděl podnikatele jako statického manažera a organizátora a nikoliv jako dynamického

nositele rizika a nejistoty. Takový názor nemůžeme sdílet. Zdá se nám, že Say naopak pokračovatelem tradice Cantillona a Turgota, kde je podnikatel tím, kdo předvídá a nese riziko.

Ze své analýzy kapitálu, podnikatelství a trhu J. B. Say dospěl k laissez-faire: „Sami výrobci jsou jedinými kompetentními soudci změny, vývozu a dovozu různých věcí a komodit. Každá vláda zasahující do tohoto systému a každý systém vytvoření k ovlivnění výroby může způsobit jenom problémy.“

1.7 Sayův zákon trhů

Zatímco J. B. Say byl většinou zcela ignorován ekonomy hlavního proudu a historiky ekonomického myšlení, tak toto není pravdou o jedné relativně malé stránce jeho myšlení, která se stala známá jakožto "Sayův zákon trhů." Jedním bodem Sayovy doktríny, kterou aktivní a agresivní britské ricardiánství převzalo ze Saye, byl tento zákon. James Mill "Lenin" ricardiánského hnutí, si přivalstnil tento zákon ve své knize Commerce Defended (1808) a Ricardo ho přejal od jeho objevitele a svého mentora. [13]

Sayův zákon je jednoduchým a téměř zřejmým truismem a je těžké se vyhnout přesvědčení o tom, že rozdmíchal sérii bouří jen kvůli svým zřejmým politickým implikacím a následkům. V základu je Sayův zákon strohou a řádnou odpovědí různým ekonomickým ignorancím stejně jako spekulancím, kteří si v každé ekonomické recesi nebo krizi hlasitě stěžují na problém všeobecné 'nadvýroby' nebo v běžném jazyce Sayových dní na 'obecný nadbytek' zboží na trhu. Nadprodukce znamená produkci více statků než je spotřebováno: tj. výroba je příliš vysoká ve srovnání se spotřebou, a proto výrobky nemohou být na trhu prodány. Jestliže je produkce příliš velká ve vztahu ke spotřebě, potom jde o zřejmý problém, který je dnes nazýván 'selháním trhu', selháním, které musí být kompenzováno vládními zásahy. Zásahy by měli nabít jedné nebo druhé formy ze dvou následujících forem: buď omezení výroby nebo umělé stimulace spotřeby. Americký Nový úděl (New Deal) ve třicátých letech dělal obojí, aniž by byl úspěšný v ulehčení údajnému problému. Výroba může být omezena, jako v případě Nového údělu pomocí vládou zorganizovaných povinných kartelů byznysu, kdy tyto kartely vynucují snížení výroby.

Stimulování spotřebitelské poptávky je po dlouhou dobu obzvláště upřednostňovaným programem intervencionismu. Obecně, je prováděno vládou a její centrální bankou, která provádí inflaci nabídky peněz a/nebo vládou, která vytváří velké deficity, jejichž utrácení vytváří náhradní spotřebu. Opravdu, vládní deficity jsou nahlíženy jakožto ideál pro nadvýrobu/podspotřebu. Jestliže je zde problém s příliš velkou produkcí a/nebo příliš malými spotřebními výdaji, potom je řešením stimulovat velkou

neproduktivní spotřebu, a kdo je v tom lepší než vláda, která už ze své charakteristiky je neproduktivní a i proti produktivní?

Say pochopitelně reagoval se zděšením na tuto analýzu a tuto medicínu [14]. Prvně zdůraznil, že potřeby člověka jsou neomezené a budou pokračovat dokud nebude dosaženo ryzí všeobecné hojnosti - pád cen všeho zboží a služeb na nulu na světovém trhu. Ale v té době nebude žádným problémem najít spotřebitelskou poptávku nebo to opravdu nebude vůbec žádným ekonomickým problémem. Nebude zde žádná potřeba vyrábět, pracovat nebo se starat o akumulaci kapitálu a my všichni budeme v rajské zahradě.

Tak Say postuluje situaci, kde všechny náklady výroby jsou téměř sníženy na nulu: 'v tomto případě je zřejmé, že nebude již déle existovat renta z půdy, úrok na kapitál nebo mzdy za práci a následně ani žádná odměna pro pracující třídy.' Co se pak stane?

"Co pak, řekl bych, tyto třídy by již více neexistovaly. Každý předmět lidského chtění by byl ve stejné kategorii jako vzduch nebo voda, které jsou spotřebovávány bez nutnosti toho, aby byly vyráběny anebo nakupovány. Ve stejném duchu jak je každý bohat na to, aby si sám obstratal vzduch, tak by si obstaral jakýkoliv jiný představitelný výrobek. To by byl opravdu vrchol bohatství. Politická ekonomie by již více nebyla vědou; neměli bychom žádnou příležitost jak zjistit způsoby nabývání bohatství; protože bysme vše našli již připravené pro naše ruce."

Protože, mimo rajskou zahradu, výroba vždy zaostává za potřeby lidstva, tak to znamená, že zde není potřeba se strachovat nedostatkem spotřeby. Problémem, který omezuje bohatství a životní standard, je nedostatečná výroba. Na trhu, tvrdí Say, výrobci směňují své statky za peníze a používají peníze k nákupu statků od ostatních. To je podstata směny nebo trhu, ekonomiky. Tak nabídka jednoho statku vytváří v podstatě poptávku po jiných statcích. Spotřební poptávka je jednoduše ztělesněním nabídky jiných produktů, jejichž výrobci hledají nákup dotyčných výrobků. Mnohem lepší je mít poptávku, která se vytváří z nabídky jiných výrobků jako je tomu na svobodném trhu, než vládu, která stimuluje spotřební poptávku bez odpovídající výroby.

Vláda stimulující sama spotřebu 'není přínosem pro obchod; kvůli těžkostem, které leží v nabídce výrobních faktorů, nikoliv v podněcování touhy po spotřebě; a my vidíme, že samotná výroba vytváří výrobní faktory.' Protože skutečná poptávka pochází jen z nabídky výrobků, a protože vláda nic nevyrábí, plyne z toho, že vládní utrácení nemůže ve skutečnosti zvýšit poptávku: "hodnota jednou vytvořená není zvětšena... tím, že se jí chopila a utratila ji vláda namísto jednotlivce. Člověk, který žije z produkce jiných lidí, nevytváří žádnou poptávku po této produkci; on jen sám sebe dává na místo výrobce k velké škodě výroby..."

Protože zde nemůže být žádná obecná nadvýroba před dosažením rajské zahrady, proč si tedy podnikatelé a pozorovatelé tak často stěžují na všeobecný přebytek? V jednom

smyslu, přebytek jedné nebo více komodit jednoduše znamená, že bylo vyrobeno příliš málo jiných komodit, za které by přebytek mohl být směněn. Nahlíženo jiným způsobem, protože my víme, že rostoucí nabídka jakéhokoliv produktu snižuje jeho cenu, potom pokud existuje neprodaný přebytek jednoho nebo vícero statků, cena by měla klesnout, a tak podnítit poptávku tak, že celé množství bude koupeno. Na svobodném trhu nemůže být nikdy problém s 'nadprodukcí' nebo 'podspotřebou', protože ceny můžou vždy klesnout dokud nejsou trhy vyčištěny. Zatímco Say nepředkládal vždy tuto záležitost v takovýchto precizních termínech, viděl ji dost jasně, obzvláště ve svých 'Dopisech Malthusovi,' ve své polemice s reverendem Thomasem Robertem Malthusem nad Sayovým zákonem. Ti, kteří si stěžují na nadvýrobu nebo podspotřebu zřídka kdy mluví v termínech ceny, no tyto koncepty nedávají prakticky smysl, pokud není cenový systém vždy držen v paměti. Otázka by měla vždy znít: výroba nebo prodej při jaké ceně? Poptávka nebo spotřeba při jaké ceně? Není zde nikdy jakýkoliv ryzí neprodaný přebytek nebo 'nadbytek', jedno zda specifický anebo obecný v celé ekonomice, pokud ceny mohou volně klesnout, aby vyčistily trh a přebytek eliminovaly.

Navíc Say napsal ve svých 'Dopisech Malthusovi', 'jestliže kvantita dodaná v sebemenším stupni převyšuje potřebu, stačí změnit podstatně cenu'. Tento názor, který dnes nazýváme 'elasticitou', a který ústí do ostré změny v ceně, vedl podle Saye mnoho lidí k záměně 'lehkého nadbytku' nabídky za 'nadbytečnou hojnost'.

Politické implikace týkající se cenového systému jsou významné. Znamenají, že vypořádání se s nějakým nadbytkem, ať už specifickým nebo všeobecným, nevyžaduje to, aby vláda utrácela anebo vytvářela peníze; jde o to dovolit cenám klesnout tak, aby se trh vyčistil.

Ve svých 'Dopisech Malthusovi' Say nabízí následující vysvětlení. 100 pytlů obilí je vyrobeno a směněno za 100 kusů látky (nebo spíše, každý je vyměněn za peníze a ty jsou pak vyměněny za druhý výrobek). Předpokládejme, že produktivita a výstup každého se zdvojnásobí a nyní je 200 pytlů obilí směněno za 200 kusů látky. Jak velká hojnost nebo nadprodukce ovlivní jednu nebo obě tyto komodity? A jestliže výrobou sto kusů každého produktu vydělal výrobce 30 franků zisku, proč by nemohl výsledný vzestup výroby a pokles ceny u každého produktu ještě přinést zisk 30 franků pro každého z prodávajících? A jak by mohl nastat všeobecný nadbytek? No, Malthus by tvrdil, že část nové výroby látek by nenašla žádného kupujícího.

Say potom poznamenává, že Malthus v určitém smyslu ustoupil tvrzení o klesajících cenách kvůli nárůstu výroby, a potom ustoupil na druhou linii obrany: že 'výroba klesne příliš málo, aby snížila cenu placenou za práci, která je nutná pro výrobu.' Zde se dostáváme k jádru stížností stoupenců učení o nadvýrobě/podspotřebě - když projdeme jejich mlhavé agregátní koncepty dojdeme ke skutečnému nebo zdánlivému zanedbání toho faktu, že nižší cena jakékoliv produkce může vždy vyčistit trh.

V odpovědi, poukázal Say na to, že Malthus naneštěstí přejal pracovní teorii hodnoty, zapomněl přidat produktivní služby půdy a kapitálu k práci, co se týče nákladů výroby. Proto to tvrzení, že prodejní ceny klesnou pod náklady výroby.

Ale odkud se berou náklady? A jsou nějak fixovány, dány do samotného tržního systému exogeně? Jak jsou určeny? Ačkoliv se Ricardo přidal k Sayovi v otázce nadvýroby, bylo jednoduché pro následovníky Smitha a Ricarda (jako byl Malthus), co se týká nákladové teorie hodnoty, spadnout do této pasti a předpokládat, že náklady jdou nějak pevné a neměné. Say věřil, jak jsme viděli, že jsou tyto určeny prodejní cenou spíše než jinými způsoby, což nabízelo podstatně jasnější a správnější obrázek o celé záležitosti. Vrátime-li se k jeho příkladu, Say tvrdí, že pokud výrobci obilí a látky zdvojnásobí kvatintu produkce se stejnými výrobními faktory, tak to znamená nejen to, že ceny obilí a látek spadnou, ale také to, že faktor produktivity v obou odvětvích narostl. Nárůst výrobní produktivity znamená snížení nákladů. Ale to znamená, že nárůst výstupu nejen sníží tržní cenu; také sníží náklady tak, že zde není žádný důvod pro to předpokládat bolestné ztráty nebo i jen snížení zisku, pokud ceny klesnou.

Jak je vidět Say pokračuje, Malthus se strachuje, že ceny produktivních služeb zůstanou vysoko, a tak se náklady udrží vysoko, když výroba vzroste. Ale zde Say přichází s brilantně vnímavým tvrzením: ceny výrobních faktorů musí být vysoké z nějakého důvodu; nejsou předurčeny k tomu, aby byly vysoké. Ale tyto vysoké mzdy nebo renty sami o sobě přesně 'značí, že se sháníme po takových výrobních faktorech, co již existují, a že je zde pro tyto takový mód použití, že vyrábějí dostatečně pro to, aby mohly být náklady za ně zaplacený. Ve zkratce, vysoké ceny výrobních faktorů znamenají, že byly přeplaceny do této výše alternativními způsoby použití. Pokud cena těchto výrobních faktorů vážně srazí anebo odstraní zisky firmy nebo odvětví, tak je to proto, že tyto výrobní faktory jsou produktivnější někde jinde a byly přeplaceny, což odráží tuto podstatnou skutečnost. Sayova odpověď je překvapivě podobná moderní odpovědi svobodného obchodu k argumentu 'levnou práci', který obhajuje ochranná cla. Důvod proč je práce dražší, řekněme ve Spojených státech nebo jiné industrializované zemi je ten, že jiná americká odvětví přeplatily cenu práce. Tyto odvětví jsou tak efektivnější než odvětví, která trpí konkurencí, a proto tato druhá odvětví by měla být omezena anebo uzavřena a zdrojům by mělo býti dovoleno se přesunout do efektivnějších a produktivnějších odvětví.

V okrajovějších, ale pořád důležitých oblastech se J. B. Say angažoval některými oblíbenými a mocnými příklady argumentu redukce ad absurdum. Tak, stran důležitosti poptávky vzhledem k nabídce a otázce nadbytku, se Say ptá, co by se stalo, pokud by obchodník poslal současný náklad výrobků do New York City v raném 17. století. Jasně by nebyl schopen své zboží prodat. Proč ne? Proč tento nadbytek? Protože nikdo v oblasti New Yorku nevyroběl dostatečné množství jiného zboží za tento náklad. A proč si je tento obchodník dnes jistý tím, že může takový náklad v

New York City prodat? Protože je zde nyní v oblasti New Yorku dost výrobců, kteří vyrábějí a vyvážejí výrobky, 'pomocí kterých získávají to, co jim ostatní nabízí'.

Bylo by absurdní tvrdit, že by problémem nákladu 17. století v New Yorku bylo příliš mnoho výrobců a nedostatek spotřebitelů. Say přidává, že 'jediní skuteční spotřebitelé jsou ti, kdož vyrábějí svůj díl, protože oni sami mohou koupit výrobky jiných, [zatímco]... jaloví spotřebitelé nemohou nakoupit za nic, mimo hodnot, které vytvořili výrobci'. Say výmluvně uzavírá, že 'je schopností produkce vytvářet rozdíl mezi zemí a pouští'.

Další mocná redukce ad absurdum, také uvedená v jeho 'Dopisech Malthusovi', je částí jeho obrany vynálezů a strojů proti obviněním z nadvýroby. Malthus, tvrdí Say, připouští, že stroje jsou přínosné, když je výroba produktů tak zvýšena, že zaměstnanost v daném oboru naroste také. Ale dodává Say, nové stroje jsou výhodné i ve zdánlivě horším případě, když výroba nového zboží nevzroste a pracující jsou propuštěni. Za prvé v druhé případě stejně jako v první naroste produktivita, prodejní ceny klesnou a standard života naroste. Kromě toho, říká Say, používaje redukci ad absurdum, nástroje jsou životně důležité pro lidstvo. Návrh, jak ho činí Malthus, na omezení a potlačení zavádění nových strojů je jako nepřímou argumentovat tím, že 'bychom se měli (obrátit vývoj civilizace nazpět na místo dopředu) postupně zřici všech objevů, které jsme již učinili a učinit naše schopnosti nedokonalějšími ve snaze znásobit naši práci a zmenšit naše radosti.'

Pracovníci propuštění zavedením nových strojů, píše Say se můžou a bude směřovat jinam. Nakonec uštěpačně dodává, zaměstnavatel, který přináší nové stroje 'je [pracující] nenutí k tomu, aby zůstali nezaměstnanými, ale jen k tomu aby si našli nové pracovní místo.' A mnoho pracovních příležitostí se otevře pro tyto pracovníky, protože příjem ve společnosti naroste skrze nové stroje a výrobu.

Opakující Turgota, Say také odporuje strachu Malthuse-Sismondého ohledně úniku úspor z životně důležitých výdajů, poukazuje na to, že úspory nezůstanou neutraceny; budou jednoduše utraceny na jiné produktivní (nebo produkci obnovující) výrobní faktory spíše než na spotřebu. Spíše než, že by škodily spotřebě, úspory jsou investovány, a tak navyšují budoucí spotřební výdaje. Historicky tak úspory a spotřeba rostly společně. A právě jako zde není žádné nutné omezení výroby, tak zde také není žádný limit na investice a akumulaci kapitálu. 'Vytvořená výroba byla ventilem pro další výrobu, a to je pravda, jedno zda je hodnota utracena' na spotřebu nebo přidána k úporám.

Tím, že připouštěl, že někdy mohou být úspory hromaděny, byl Say pro jednu méně uspokojivý. Správně poukázal na to, že nakonec budou nahromaděné úspory utraceny, buď na spotřebu nebo investice, protože to je nakonec to pro co peníze jsou. No, ovšem připouštěl, že hromadění lituje. Ačkoliv Turgor zdůraznil, že nahromaděná hotovost, která snižuje výdaje, bude mít stejný efekt jako 'nadvýroba' za příliš

vsokých cen: nižší poptávka sníží cenu všeho, reálné peněžní zůstaky vzrostou a všechny trhy budou opět vyčištěny. Naněštěstí Say nebyl schopen toto pochopit. [15]

Say byl nicméně opět silný a energický při své kritice Malthusovy víry v důležitost udržení neproduktivní spotřeby vládou: příjem a spotřeba vládních úředníků, vojáků a státních penzistů. Say argumentoval tím, že tito lidé žijí z výroby, zatímco produktivní spotřebitelé přidávají k nabídce zboží a služeb. Say sardonicky pokračoval: 'Nemůžu si myslet, že ti kdož platí daně, by nevěděli, co dělat se svými penězi, pokud by jim nepřišel výběřčí daní na pomoc; buď by mohly býti jejich potřeby dostatečně uspokojeny anebo by použili ty stejné peníze nějakým produktivním způsobem.'

V kontrastu ke svým oponentům, kteří si přáli aby vláda stimulovala spotřebitelskou poptávku, Say věřil, že problém nadbytku, stejně jako chudoby obecně, by měl být vyřešen rostoucí výrobou. A tak v mnoha pasážích bouřil proti enormnímu zdanění, které zvyšovalo náklady a ceny statků a škodilo výrobě a ekonomickému růstu. V zásadě J. B. Say odporoval etatistickým návrhům stoupenců podspotřeby Malthusovi a Sismondimu pomocí svého vlastního aktivistického programu: libertariánským osekáním daní.

Say zkombinoval své protidaňové pohledy s kritikou Malthusovy záliby ve vládním utrácení pomocí britkého útoku na Malthuse a na veřejný dluh. Say tvrdil, že Malthus, 'který je pořád přesvědčen, že zde jsou třídy, které splácejí svůj dluh společnosti jednoduše tím, že spotřebovávají bez toho aby vyráběly, by považoval za neštěstí, pokud by byl celý nebo velká část anglického veřejného dluhu splacena'. Naopak, vyvrací to Say, to by bylo pro Anglii vysoce přínosnou událostí. Výsledkem by bylo to: "že držitelé cenných papírů [držitelé vládních dluhopisů] by byli vyplaceni, získali by nějaký příjem ze svého kapitálu. Ti, co platí daně by sami mohli utratit 40 milionů liber, které se nyní platí věřitelům státu. Tím, že by těchto 40 milionů bylo odejmuto daním, by byla veškerá výroba levnější a spotřeba by mohla pozoruhodně narůst; že by to dalo práci pracujícím na místo sekání šavlemi, pro což jsou nyní daně přiděleny; a já uznávám, že tyto důsledky se mi nejeví takové, že by měli míti ten charakter, aby děsily přátele veřejných výdajů."

1.8 Recese a bouře nad Sayovým zákonem

Nyní přicházíme k závěrečné, kritické otázce ohledně Sayova zákona. Proč se bouře na tímto zákonem objevila jen ve dvou masivních shlucích? Načasování této vířící kontroverze nad tímto zákonem není náhodné. J. B. Say přišel s tímto zákonem v roce 1803 a James Mill ho přinesl do Británie v roce 1808, přesvědčil o něm Ricarda a své žáky. Ale proč zde po dlouhou dobu nevznikla žádná zvláštní kontroverze nad tímto zákonem? Vysloveně bouře vypukla v roce 1819, když francouzsko-švýcarský ekonom Jean Charles Leonard Simonde de Sismondi (1773-1842) publikoval své "Nouveaux principes d'économie politique" (Nové principy politické ekonomie).

Sismondiovo dílo bylo následováno další rok knihou "Principles of Political Economy" (Principy politické ekonomie; 1820) reverenda Thomase Roberta Malthuse (1766-1834). Zvláštní na tom je, že oba tito muži byli po dvě dekády zapálenými smithovci; proč publikovali tyto heretické názory o podstatě takřka ve stejný čas?

Sismondiovo šlechtická florentská rodina se usadila ve Francii, jen aby jakožto hugenotská byla dohnána perzekucí, aby se usadila v Ženevě, srdci helvétské víry. Sismondi se narodil v Ženevě jakožto syn duchovního. Když radikální vliv Francouzské revoluce dosáhl Ženevy, přestěhovali se Sismondové do Londýna, kde dostal mladý Sismondi šanci na studium a participaci na anglických hospodářských aktivitách.

Sismondi, usazený jakožto farmář v Toskánsku koncem 90. let 18. věku, vydal fyziokratický traktát o toskánském zemědělství v roce 1801. Brzy poté se stal zapáleným následovníkem Adama Smithe a vydal svoje dvousvazkové smithovské dílo *De la richesse commerciale* (O obchodním bohatství) v Ženevě ve stejném roce – 1803 – kdy vydal Say své slavné *Pojednání*. Zatímco Say stoupal, co se týká vlivu a slávy k nebesům, Sismondiovo dílo bylo ignorováno a zůstalo mimo Francii zcela neznámé. Pravděpodobně roztrpčení z tohoto osudu hrálo roli v Sismondiovo radikálním obratu, který je ztělesněn v jeho díle *Nouveaux Principes*. Ale pro načasování pobídnutí k jeho obratu byl kritický jmenovitě: konec po generaci trvajících masivních válek a inflace v Evropě v roce 1815, který vedl k rychlé a nevyhnutelné poválečné deflaci a depresi. Recese, zvláště v tak velkém měřítku, byly novým evropským fenoménem; tehdy zde pro ně nebylo žádné teoretické vysvětlení, a proto to typické nařikání byznysu na „nadbytek“ a „nadvýrobu“ udeřilo do uší mnoho pozorovatelů. V případě Sismondiovo to vedlo přímo a trvale k důkladnému a dlouholetému etatismu, včetně obhajoby komplexního státu blahobytu, hlubokému nepřátelství ke kapitalismu a k továrnám a k volání po návratu k jednoduché zemědělské ekonomice. V druhém vydání svých *Nouveaux Principes* v roce 1827 Sismondi ve svém úvodu vyhláší „novou ekonomii“ nebo „nový liberalismus“, které se „dovolávají vládních intervencí“ namísto *laissez-faire*.

Sismondimu bylo na základě jeho první knihy nabídnuto místo profesora politické ekonomie na univerzitě ve Vilnu; *Nouveaux Principes* mu přinesly nabídku od Sorbonny. Ale Sismondi dal přednost tomu zůstat v Ženevě, vychrlil pozoruhodně plodnou sérii historických děl (včetně 16 svazkové historie italských republik ve středověku a 31 svazkovou historii Francouzů) a směřoval k životu farmáře-gentlemana. Na své vlastní farmě bojoval proti nadvýrobě svou vlastní bláznivou cestou: zajistil, že produkce bude tak málo jak je jen možné tím, že vybral nejslabší pracovníky pro zaměstnání na farmě a úmyslně si nechal dům opravit nekompetentními zedníky. Člověk se diví, proč se zcela ve svém způsobu žití nevydal cestou příkladného neproduktivního života a nepřestal úplně pracovat anebo vyrábět. Zcela rozhořčen nedostatkem uznání svých socialistických názorů, Sismondi napsal

krátce před svoji smrtí v roce 1842: ‚Opouštím tento svět bez toho aniž bych zanechal nejmenší dojem, a nic se nestane.‘ Kdyby v tom měl jen pravdu.

Mnohem větší dopad v dané době byl zapříčiněn současným obratem reverenda Malthuse na stoupence pod spotřeby. Malthus, syn šlechtického venkovského gentlemana vystudoval Cambridge s výborným prospěchem v matematice a byl vysvěcen na anglikánského pastora. Poté co působil jakožto asistent na koleji v Cambridge, se stal venkovským kaplanem, napsal své známé "Essay on Population" (Eseje o populaci) v roce 1789. Malthus byl více než jen chmurným populačním teoretikem, který si získal jméno: byl také zapáleným smithovským ekonomem. V roce 1804 se Malthus stal prvním akademickým ekonomem v Anglii, převzal místo historie a politické ekonomie v nové malé East India College v Haileybury, která byla vytvořena Východoindickou společností, aby vychovávala budoucí zaměstnance. Nejen že byl prvním, ale Malthus měl zůstat jediným akademickým politickým ekonomem v Anglii po následující dvě dekády.

Malthus byl pevným přítelem Ricarda a jeho rozchod se smithovsko-ricardiánskou tradicí ohledně podspotřeby neznamenal přerušení jejich blízkého přátelství. Kontroverze dala vyrůst známé korespondenci mezi oběma, a když Ricardo v roce 1828 zemřel zanechal Malthusovi malý odkaz jakožto symbol jejich přátelství. Důležitějším je ten fakt, že Malthus ztratil zájem na své herezi o podspotřebě po roce 1824 a rychle se navrátil k tomu, aby byl vůdčím smithovským klasickým ekonomem. Jasným důvodem pro ztrátu Malthusova zájmu byla ta skutečnost, že Británie se po roce 1823 zotavila z ponapoleonské deprese a první bouře nad Sayovým zákonem skončila.

I přes skutečnost, že Malthusův zájem o jeho teorii podspotřeby byl vytvořen a udržován pouze poválečnou recesí, jeho doktrína byla dosti podivná, nebyla vůbec cyklickou teorií, ale údajnou tendencí svobodných trhů k trvalé depresi. Mělo by být zdůrazněno to, že Malthus se nestrachoval o to, že úspory odečtou do hromadění a zůstanou neutraceny. Byl stoupencem nadvýroby stejně jako podspotřeby, takže investování úspor by věci učinilo horší díky nárůstu produkce: ‚Jestliže... výrobky jsou již tak hojné, že adekvátní část z nich není se ziskem spotřebována, uspoření kapitálu bude jen dále zvyšovat množství výrobků a bude dále snižovat již tak nízké zisky‘.

Zatímco Say v odpovědi kritikům samozřejmě nepřichází s plně vyvinutou teorií pro vysvětlení všeobecných recesí a nadprodukce ve vztahu k ziskovým prodejním cenám, nabízí některé pozoruhodně předvídativé náhledy, které byly historiky zcela přehlédnuty, pravděpodobně protože tyto byly představeny v jeho Letters to Malthus než v jeho Pojednání.

Prvně se Say chopil poválečné deprese ve Spojených státech, protože Malthus tvrdil ve své odpovědi Sayovi, že protože si Spojené státy užívají nízkých daní a svobodných

trhů, jejich nepřítomnost by nemohla být důvodem pro hojnost, kterou země trpěla. Say velmi rozumně připisuje základní problémy Spojených států velké prosperitě, kterou země zažívala během většiny období Napoleonských válek tak, že nezatížena blokádou, si její exporty a její obchod užívaly neobvyklou prosperitu. Tak, s koncem válek v roce 1815 a obratu po návratu evropského námořního obchodu na obě polokoule, Spojené státy seznaly, že příliš rozšířily svoje produkci pro obchod ve srovnání s nedostatkem zemědělského nebo manufakturního zboží. Tak, v hlubším smyslu zde nebyla problémem všeobecná nadvýroba, ale příliš velká výroba některých statků a malá výroba jiných statků. Čím Spojené státy trpěly je potom nedostatečná výroba těchto jiných statků. Američané mohli použít zvýšenou produkci tak, aby ji vyměnili za více statků, které nabízel oživující se evropský námořní obchod. Say prorocky předpověděl, že 'O několik let později a jejich [americký] celý průmysl vytvoří masu výrobků mezi nimiž se budou nalézat výrobky vhodné pro to, aby měly ziskovou návratnost anebo přinejmenším nesly zisk, které pak Američané upotřebí při obchodování s evropskými výrobky'. A potom Američané a Evropané budou každý produkovat cokoliv v čem jsou nejlepší a nejefektivnější.

"Ty výrobky, které Evropané úspěšně vyrábějí za nižších nákladů, budou přivezeny do Ameriky a ty, které americká půda a průmysl úspěšně vytvoří za nižších nákladů než jiní, budou proudit opačným směrem. Charakter poptávky určí charakter výroby; každý národ se bude zaměstnávat tím, že bude dávat přednost té produkci, ve které má největší úspěch; tj. tam kde vyrábí s nejmenšími náklady a výsledkem toho bude vzájemná směna a trvalá výhodnost."

A jak to bude s evropským průmyslem? Jaký zde bude problém? Proč je zde deprese? Zde Say klade své prsty přímo na tep problému: 'náklady výroby se nad míru znásobily'. Ve zkratce, problém s evropskou výrobou nebyl ten, že by tu byla všeobecná nadvýroba, ale podnikatelé přeplátili náklady na výrobu (ceny výrobních faktorů) příliš vysoko tak, že spotřebitelé nebyli ochotní nakupovat výrobky za tyto ceny, které byly dost vysoko nad pokrytím nákladů. Problém ve skutečnosti nebyla ani výroba příliš mnoha statků, ani nedostatečné nákupy, ale přeplácení nákladů na příliš vysokou úroveň. Say pokračuje v tom, že tvrdí, že tyto příliš vysoké náklady vytvořily 'zmatek... ve výrobě, distribuci a spotřebě vytvořené hodnoty; zmatky, které často přinášejí na trh větší tržní kvantitu než je potřeba, drží, ale mimo trh ty hodnoty, které by chtěli prodávat jiní lidé, tito vlastníci by použili svoje ceny k nákupu od prvních.' Ve zkratce, přeplácení vedoucí k rostoucím nákladům nějakým způsobem narušuje strukturu výroby tak, že zavinuje masivní nadvýrobu některých statků a malou výrobu jiných statků.

Po těchto pasážích, které obsahují zárodky pozdější Rakouské teorie hospodářských cyklů, Say naneštěstí pokračuje pryč k tomu, že připisuje tyto přeplácené náklady zdanění průmyslu a trhu. Ale potom se vrací s pozoruhodně bystrou pasáží, přičítající zdánlivou 'hojnost' rozsáhlé neznalosti a chybám na straně podnikatelů: "Tato

hojnost... závisí také na neznalosti výrobců nebo obchodníků, na charakteru a rozsahu potřeb na místech kam poslali své zboží. V posledních letech zde bylo množství hazardních spekulací kvůli mnoha novým stykům s novými národy. Došlo zde všude k obecnému selhání v kalkulaci, která byla nutná pro dobré výsledky..."

Ve zkratce, problém se zaměřuje na obecné selhání podnikatelského předvídání a kalkulace, což vede k tomu, co se ukáže býti nadměrným přeplácením nákladů. Naneštěstí Say nesleduje tuto významnou skutečnost, aby se tázal, proč nastalo takové neobvyklé podnikatelské selhání. Ale on pokračuje v tom, že předjímá Hayekův důležitý poznatek o podnikatelích a výrobcích, kteří používají trh k učení se zkušenostem, aby se stali lepšími v odhadování nákladů a poptávky na trhu. Say píše: "ale protože mnoho věcí bylo špatně uděláno, plyne z toho to, že není možné to udělat s lepšími instrukcemi lépe? Troufám si předvídat, že jak se nové styky stanou starými, a jak budou vzájemné potřeby lépe odhadovány, přebytek zboží bude všude klesat; a vzájemné a ziskové styky budou ustaveny."

Se zotavením Evropy z poválečné deprese, Sayův zákon - přinejmenším v dosti vulgarizované podobě přejaté Britskou klasickou školou [16] - byl přejat do ekonomického myšlení hlavního proudu a byl napadán potřešenci a pomatenci, kteří důkladně vytvořili to, co Keynes později nazýval 'podsvětím' ekonomie. Tito obyvatelé byly vzkříšeni Johnem Maynardem Keynesem v jeho "Obecné teorii", která byla napsaná během jiné hluboké a i horší intenzivní deprese (1936), je všechny oslavovala - od Malthuse po pozdější stoupence podspotřeby a až k nehoráznému německo-argentinskému obchodníku Silvio Gesellovi (1862-1930), který žádal, aby vláda nutila všechny k utracení peněz v krátké časové periodě poté, co peníze obdrží. Gesellovým cílem bylo, podobně jako v případě všech nejflagrantnějších peněžních pomatenců, snížení úrokové míry na nulu, cíl který našel odraz v Keynesově volání po 'eutanzii rentiérů [držitelů dluhopisů]'. Je pravděpodobně přiléhavým to, že tento Gesell, kterého Keynes nazval 'neznámým, neprávem zapomenutým prorokem', zakončil svoji pochybnou kariéru tím, že se stal ministrem financí krátkodeché revoluční bolševické Bavorské republiky rad v roce 1919.

Keynesova vlastní doktrína následovala linii Malthuse a ostatních, mimo to, že nedostatečné výdaje obecně nahradily nedostatečnou spotřebu, jakožto údajný kritický ekonomický problém. Keynes udělal z odsouzení Sayova zákona centrální bod svého systému. Tím Keynes velmi z vulgarizoval a překroutil tento zákon, opustil centrální roli cenových přízpůsobení [17], a ponechal to, že tento zákon jednoduše tvrdí to, že celkové výdaje na výstupu budou rovny celkovým příjmům, které jsou získány za výrobu [18].

Od Keynesových dnů ekonomové dokázali zatemnit Sayovo poměrně jednoduché tvrzení změtí nabubřelých diskusí o Sayově údajném principu anebo identitě, učinili vše ještě více nesrozumitelnější pomocí použití množství matematiky, formy údajného vysvětlení, která je zvláště nevhodná v případě, že se zabývá takovým anti-

matematickým teoretikem jakým byl J. B. Say.

1.9 Teorie peněz

Sayovo výtečné pojednání o penězích bylo, podobně jako většina zbytku jeho doktríny, žalostně zanedbáno historiky ekonomického myšlení. Say začíná od toho, že se zabývá tím jak peníze vznikají, což bylo později rozvinuto ve slavném článku Karla Mengera a vytvořilo po generace formu základu pro první kapitolu v každém pojednání o penězích a bankovníctví. Peníze, tvrdí Say, mají původ v barteru. Kvůli usnadnění směny a kvůli překonání těžkostí barterové směny, lidé na trhu začínají používat určité obchodovatelné komodity jakožto prostředku směny. Zvláště za barterové směny každý musí, kdo se snaží nakoupit výrobek, najít někoho, kdo požaduje jeho vlastní specifický výrobek, a to se brzy ukazuje být velmi složité. Tak: "Hladový nožič musí nabídnout pekaři svůj nůž za chléb; pravděpodobně má pekař dostatek nožů, ale chce kabát; je ochoten nakoupit jeden od krejčího s pomocí svého chleba, ale krejčí nechce chléb, ale řezníkovo maso; a tak do nekonečna."

Jak překonat tento problém, který byl později nazván problémem 'dvojitě shody potřeb?' Nalezením obecněji obchodovatelné komodity, kterou by prodávající mohl směniti: "Ve snaze o překonání této těžkosti, nožič, který zjistí, že nemůže přesvědčit pekaře, aby si vzal zboží, které nechce, použije svoje nejvyšší úsilí, aby získal komoditu, kterou by mohl nabídnout, kterou bude řezník připraven vyměnit za cokoli, co se může stát, že bude potřebovat. Pokud existuje ve společnosti nějaká specifická komodita, po které je obecná poptávka, nejen kvůli její vtělené potřebnosti, ale rovněž i kvůli její připravenosti, se kterou bývá používána při směně za nutné zboží pro spotřebu... tato komodita je přesně tím za co se nožič bude pokoušet směniti svoje nože; protože se naučil ze zkušenosti, že vlastnictví této komodity mu pomůže bez těžkosti si opatřit následným aktem směny chléb anebo jiné zboží, které si přeje." Tato komodita je pak právě penězi ve společnosti.

Say potom pokračuje k nyní známé analýze toho jaké komodity budou nejpravděpodobněji vybrány na trhu jakožto peníze. Peněžní komodita musí míti vysokou základní hodnotu - to jest hodnotu ve svém předmonetárním použití. Musí býti také fysicky dobře dělitelná, zachovávat proporcionální množství, když je rozdělena; měla by míti vysokou hodnotu na jednotku váhy tak, že bude jak vzácná, tak hodnotná a lehce přenositelná; a musí být trvanlivá, tak že může být uchovávána jakožto hodnota po dlouhý čas. Samozřejmě, jakmile je komodita vybrána jako všeobecný prostředek směny, její hodnota se stane mnohem vyšší než byla v předmonetárním období.

Say následoval kontinentální tradici přizpůsobení peněz všem ostatním komoditám; tj. hodnota peněz, stejně jako všech ostatních komodit, je určována interakcí mezi jejich nabídkou a jejich poptávkou. Jejich hodnota, jejich kupní síla na trhu - se pohybuje

přímo s poptávkou po nich a nepřímo s jejich nabídkou. Ačkoliv postrádal přístup mezního užítku, Say našel způsob jak případně integrovat teorii užítku statků s penězi. Protože peníze jsou také předmětem touhy, jejich užitečnost je základem pro poptávku po nich na trhu. Say také kritizoval Ricarda a britskou klasickou školu za pokusy vysvětlit hodnotu peněz ne pomocí užitečnosti nebo nabídky a poptávky, ale tak jako v případě jiných statků, náklady na jejich produkci. V případě peněz byla považována za důležitou jen nabídka peněz a ne poptávka po nich a nabídka byla domněle řízena náklady na dolování zlata a stříbra.

Say byl stoupencem tvrdých peněz, trval na tom, že všechny papírové peníze musí být ihned převoditelné na kovové peníze. Za kovové peníze nesměnitelné papírové peníze rychle zvyšují množství peněz (v ekonomice) a snižují hodnotu měny a Say ukázal, že nedávné vytváření nových peněz asignátů revoluční francouzskou vládou, tj. nesměnitelných papírových peněz, oslabilo jejich hodnotu nakonec na nulu. Say tak byl schopen analyzovat jeden z prvních případů prudké inflace.

"Pokud národní měna oslabuje, stává se předmětem toho, že se jí lidé zbavují jakýmkoliv způsobem a směňují ji za komodity. To byla jedna z příčin ohromné cirkulace peněz během narůstajícího znehodnocování francouzských asignátů. Každý horlivě hledal nějaké využití pro své papírové peníze, jejichž hodnota hodinu po hodině klesala; peníze byly přijímány jen proto, aby byly ihned znovu utraceny a člověk si mohl myslet, že peníze v prstech pálily, když je lidé brali do rukou." Say také zdůraznil, že inflace systematicky škodí půjčovatelům a prospívá dlužníkům.

Say byl velmi kritický k Smithovsko-Ricardovské chuti najít absolutní a neměnné měřítko hodnoty peněz. Tvrdil, že zatímco relativní hodnota peněz vůči jiným cenám může sice být odhadnuta, ale nelze ji změřit. Hodnota zlata nebo stříbra nebo mincí není pevná, ale je proměnlivá, stejně jako hodnota jakékoliv jiné komodity.

Jednou ze skvostných částí Sayovy teorie byla břitká kritika bimetalismu. Neústupně trval na tom, že vládní pevný směnný kurz mezi váhou těchto dvou kovů je odsouzen k tomu, aby selhal a zapříčinil jen opakující se fluktuace a nedostatky jednoho z těchto dvou kovů. Say volal po paralelních standardech, to jest po volně fluktuujícím směnném kurzu mezi zlatem a stříbrem. Jak tvrdil: 'zlato a stříbro musí být ponechány, aby si sami našly svoji vzájemnou společnou úroveň v transakcích, ve kterých sami lidé si usmyslí k čemu tyto kovy použijí.' A opět, relativní hodnota zlata a stříbra 'musí být ponechána tak, aby se regulovala sama, mnoho pokusů jak ustavit pevný směnný poměr mezi nimi, je marných.'

Ačkoliv, v jednom bodě Say nekonzistentně hleděl se zalíbením na Ricardův plán pro centrální banku, která by proplácela bankovky jen zlatým mincovním kovem, a nikoliv i mincemi, obecné směřování Sayových pojednání je pro ultra tvrdé peníze. V celku je Say pro 100 % kryté komoditní peníze, pro peníze u nichž je papír jen 'certifikátem' podepřeným plně zlatem a stříbrem. 'Prostředek složený zcela buď ze stříbra nebo

zlata, nesoucí certifikát, nepředstírající nic jiného než jen svoji vnitřní hodnotu a následně vyjmutý z rozmaru zákonodárce, což by s sebou neslo pro každé obchodní oddělení takové výhody', že by byl přijat všemi národy. Say byl tak neoblomným stran oddělení peněz od vlády, že volal po tom, aby se změnila jména národních měn na aktuální jednotky váhy zlata anebo stříbra, pro příklad gramy namísto franků. Tímto způsobem by zde byly ryzí celosvětové komoditní peníze, a vláda by nebyla schopna prosadit zákon o legálních papírových penězích anebo znehodnotit měnový standard. Celý současný (vládní) monetární systém, píše Say radostně, 'by tak od té doby upadal, systém naplněný podvody, nespravedlností a loupežemi a navíc tak komplikovaný, že bývá zřídka chápán i těmi, pro něž je obchod povoláním. Bylo by proto navždy znemožněno zlehčování mince...'. Ve zkratce, Say horlivě uzavírá, 'ražba mincí by se stala záležitostí dokonalé jednoduchosti, pouze odvětvím hutnictví'.

Opravdu jedinou roli, kterou Say nekonzistentně přisoudil vládě, je monopol na ražbu mincí, protože tato ražba měla být tím jednoduchým 'odvětvím hutnictví', které by vláda nemohla patrně ochromit nebo zničit.

V Sayově Pojednání není mnoho analýzy bankovníctví. Ale i přes jeho výstřelek v podobě schvalování Ricardova plánu na standard zlatého slitku centrální banky, hlavní částí jeho diskuse je opět a znovu oddělení vlády od úvěrové expanze, buď pomocí bankovního systému 100 % rezerv anebo svobodného konkurenčního bankovníctví, které by se patrně přiblížilo těmto podmínkám. Say tak psal velmi příznivě o 100 % rezervních bankách v Hamburгу a Amsterdamu. Svobodné banky vydávající bankovky považoval za mnohem lepší než monopol centrální banky, a to kvůli 'konkurenci, která každou z nich zavazuje zajistit si přízeň veřejnosti pomocí soupeření o přízeň a spolehlivost'. A pokud tyto banky nebudou držet 100 % rezervy v kovových penězích, což Say považoval za nejlepší systém, konkurence by je udržovala v investování do dobrých, velmi krátkodobých úvěrů, které by mohly být použity ke splacení jejich bankovek.

1.10 Stát a zdanění

Uprostřed bažiny chabých ekonomických textů o zdanění stál Jean Batista Say jako maják. Je pravdou, že byl neobvykle oddán – i v této obecně klasické liberální éře – laissez-faire a právu na soukromé vlastnictví a jen málokdy se odklonil od tohoto svého kréda. Z nějakých důvodů, většina laissez-faire myslitelů a libertariánských myslitelů v minulosti opravdu nepovažovala zdanění za invazi do práv na soukromé vlastnictví. Nicméně dílem J. B. Say pronikalo nesmiřitelné nepřátelství ke zdanění; měl tendenci je činit zodpovědným za všechna ekonomická zla ve společnosti, i jak jsme viděli i za recese a deprese. Sayova diskuse o zdanění byla brilantní a unikátní; a stejně jako většina jeho díla nezískala téměř žádnou pozornost od historiků ekonomického myšlení. V kontrastu k téměř všem jiným ekonomům měl Say

překvapivě jasný pohled na pravý charakter státu a jeho daní. V Sayovi nebylo žádné mystické hledání nějakého opravdu dobrovolného státu, ani pohled na stát jako na laskavou polo-podnikatelskou organizaci dodávající služby veřejnosti, která je vděčná za její početné ‚přínosy‘. Ne, Say jasně viděl to, že vládní služby nepochybně dodává vláda sama sobě a svým oblíbencům, a že všechny vládní výdaje jsou tak spotřebními výdaji politiků a byrokratů. Také viděl to, že daňové fondy pro tyto výdaje jsou dobývány donucením na náklady daňových poplatníků.

Jak Say tvrdí: ‚Vláda vymáhá od daňových poplatníků dané daně ve formě peněz. Ve naze splnit tento požadavek, daňový poplatník vymění část své produkce, kterou má, za mince, které pak zaplatí výběřím daní.‘ Peníze jsou poté utraceny za vládní spotřebu, tak že část bohatství, které se převádí z rukou daňových poplatníků do rukou výběřích daní, je zničena. ‚Pokud by nešly na daně, daňový poplatník by utratil svoje peníze na voji vlastní spotřebu. Tak tomu je, když si stát užívá uspokojení pocházející z takovéto spotřeby.‘

Say pokračuje v útku na převládající představu, že zdaněné peníze nejsou pro ekonomiku žádnou zátěží, protože se jednoduše navrací do společnosti skrze vládní výdaje. Say je rozhořčen: ‚To je velký omyl, který však přinesl nekonečné škody, neboť se stal záminkou pro velké nestydaté plýtvání a úpadek. Hodnota placená vládě daňovými poplatníky, je placena bez ekvivalentu nebo návratnosti: je utracena vládou na nákup osobních služeb, které jsou předmětem spotřeby...‘

Tak v kontrastu k naivnímu Smithovu krátkozrakému předpokladu, že zdanění vždy zahrnuje proporcionální přínosy, vidíme J. B. Saye jak pojednává o zdanění jako o něčem, co je velmi blízko čiré loupeži. Opravdu, v tomto bodě Say ukazuje citace, které se shodují s názorem Roberta Hamiltona (1743-1829), který líčí vládu jako lupiče, který působí ve velkém rozsahu. Hamilton potíral samotný tento bod: zdanění je neškodné, protože peníze stát vrací nazpět do ekonomiky. Hamilton přirovnal takovéto nestydaté tvrzení k násilnému vstupu lupiče do domu obchodníka, aby mu sebral jeho peníze a řekl mu, že mu to nezpůsobí žádnou ztrátu, protože peníze nebo jejich část budou použity pro nákup statků, se kterými obchodník obchoduje a z něhož bude mít zisk‘ (Hamilton by mohl přidat keynesiánský poznatek: že lupičovi výdaje by byly pro jeho oběť mnohonásobně přínosné kvůli laskavému působení magického multiplikátoru.) Say pak komentuje Hamiltonovo tvrzení, že ‚povzbuzení poskytnuté veřejnými výdaji je přesně analogické.‘ [19]

Say potom hořce pokračuje v odsuzování falešného a nebezpečného závěru spisovatelů, kteří tvrdí, že veřejná spotřeba (vládní výdaje) zvyšují všeobecné bohatství. Ale škody nejsou opravdu v tomto psaní: ‚Jestliže by se takovéto principy nalézaly jen v knihách a nikdy se neoplížily do praxe, člověk by je přetrpěl bez starostí nebo by je litoval, jakožto nabobtnalou obludnou kupu tištěných absurdit...‘ Ale na neštěstí tyto recepty byly uvedeny do praxe agenty veřejné moci, která může vynucovat omyly a absurdity až do bodu použití bajonetu nebo ústí kanónu.‘ Ve

zkratce opět Say vidí jedinečnost vlády v používání násilí a donucení, obzvláště ve způsobu jak si dobývá své příjmy.

Zdanění potom je donucujícím uvalením břemene na členy společnosti ve prospěch vlády nebo přesněji vládnoucí třídy, která ovládá vládu. Tak Say píše: „Zdanění je transferem části národního produktu z rukou jednotlivců k těm, co jsou u vlády za účelem toho, aby byla uspokojena veřejná spotřeba nebo výdaje... Jde skutečně o břemeno uvalené na jednotlivce, ať už jsou samostatnými nebo právníckými osobami ze strany vládní moci... za účelem pokrytí spotřeby, o které si vláda myslí, že je nutná, a tak učinila výdaje na jejich úkor; ve zkratce jde v doslovném smyslu o břemeno.

Say se nedojímá nad apologetickými tvrzeními, které byly v pozdějších letech důkladně zesměšněny Schumpeterem, že celá společnost nějak dobrovolně platí daně ve všeobecný prospěch; daně jsou břemenem nuceně uvaleným na společnost ze strany vládní moci. Say není ohromen ani tím, jestliže jsou daně odhlasovány parlamentem; podle něj to nečiní daně dobrovolnějšími: neboť ‚co je platné... že daně jsou uvaleny se souhlasem lidu nebo jeho zástupců, jestliže ve státě existuje moc, která pomocí svého jednání nenechá lidem žádnou alternativu než souhlas?‘

Navíc zdanění spíše škodí než by stimulovalo produkci, protože obírá lidi o zdroje, které by tito použili jiným způsobem: „Zdanění připravuje výrobce o produkt, ze kterého by měl jinak možnost získat osobní uspokojení, jestliže by ho spotřeboval... nebo by z něj získal tisk, pokud by dával přednost ho použít v prospěšném užití... Tak odejmutí nějakého výrobku musí vést ke snížení, místo zvýšení produktivní síly.“

Say se zabýval poučnou kritikou Ricarda, která odhaluje podstatný rozdíl ohledně Ricardova přístupu v podobě dlouhodobé rovnováhy a velkého rozdílu v jejich vlastních postojích ohledně daní. Ricardo tvrdil ve svých Zásadách politické ekonomie a zdanění, že protože míra výnosu z kapitálu je stejná v každém odvětví průmyslu, zdanění nemůže ve skutečnosti kapitálu uškodit. Ale Say tvrdil: ‚Zmizení jednoho odvětví vlivem zdanění musí být kompenzováno produkcí jiného odvětví, k němuž činnost a kapitál budou skrze svoje užití odkloněny.‘ V tomto příkladu je Ricardo slepý k reálným procesům v práci ekonomiky, tvrdohlavě zaměňuje statický stav dlouhodobé rovnováhy za reálný svět. Say odpovídá ohnivě a pronikavě: „Odpovídám, že zdanění vždy odklání kapitál z jednoho oboru jeho využití do jiného užití, odjímá zisky ode všech, kteří ztrácí díky této změně možnost ho použít a snižuje zisky u zbytku společnosti; pro různá odvětví můžeme předpokládat, že si vybírají nejziskovější cesty. Půjdu dále a řeknu, že nucené odklonění od stávajícího směřování nebo produkce odejímá mnoho dodatečných zdrojů zisku od daného odvětví. Kromě toho vytváří rozsáhlý rozdíl v prosperitě veřejnosti, když je spotřebitelem jednatel nebo když je jím stát. Kvetoucí a lukrativní odvětví průmyslu podporují vytváření a akumulaci nového kapitálu; kdežto pod tlakem zdanění toto odvětví přestává býti lukrativní, kapitál postupně mizí místo toho aby narůstal; bohatství a výroba následkem tohoto upadají a prosperita mizí, nechávaje za sebou tlak neustálého

zdanění.“

Say potom dodává výtečné věty, které dávají praxeologický pohled Ricardově zálibě v verbální matematizaci, kvůli které mohou být považovány jeho metody za zcela nerealistické. Ricardo se snažil zavést nezávazné maximy geometrické demonstrace; ve vědě o politické ekonomii neexistuje metoda, na kterou by se dalo spoléhat méně.

Say potom pokračuje ve vršení opovržení ohledně toho argumentu, že daně pozitivně stimulují lidi k tomu, aby pracovali více a produkovali více. Pracujete tvrději, odpovídá, pro to, abyste vybavili stát penězi, aby vás tyranizoval více! Tak: „Používat prostředek zdanění jakožto stimulaci pro zvýšení produkce je zdvojnásobením námahy ve společnosti kvůli jedinému účelu znásobit její úpadek namísto potěšení. Jestliže bude rostoucí zdanění použito na podporu spleťtí, přerostlé a okázalé vnitrostátní administrativy nebo na přehnaný a přerostlý vojenský establišment, kteréžto věci mohou sloužit k odvádění bohatství jednotlivců a výkvětu národního mládí a jako útok na mír a štěstí domácího života, nebude to drahá platba pro těžké veřejné nepříjemnosti, než kdyby to byl přínos první velikosti?“

Co je potom základem; co je Sayův základní předpis pro zdanění: Opravu, co je jeho předpisem pro celkové veřejné výdaje? V zásadě je to to, co člověk může očekávat od člověka, který věří, že stát je ‚těžkou veřejnou nepříjemností‘ a ‚agresorem proti míru a štěstí domácího života.‘ Dosti jednoduše nejlepším druhem veřejných financí je utrácet jak je jen nejméně možné; a nejlepší daň je vždy ta nejmenší.‘ V následující větě Say dodává druhou klauzuli, když říká ‚nejlepší daně nebo spíše ty, které jsou nejméně škodlivé...‘

Ve zkratce. J. B. Say nám mezi ekonomy jedinečně nabídl teorii celkových vládních výdajů stejně jako teorii celkového zdanění. A tato teorie byla jasnou a pozoruhodnou. Obnášela: že vláda je nejlepší (nebo nejméně špatná), když utrácí a zdaňuje, co nejméně. Ale dopady takovéto doktríny jsou ohromné, jedno zda jim Say rozuměl nebo nerozuměl anebo je následoval. Dle jeffersonské fráze, že ta vláda je nejlepší, když vládne co nejméně, potom následuje to, že úplně nejméně je nula, a tak jak později tvrdili Thoreau a Benjamin R. Tucker, vláda je nejlepší, když nevládne – v tomto případě utrácí a zdaňuje – vůbec!

1.11 Poznámky

[1] Také bychom mezi prominenty ideologické skupiny měli zmínit historika Constantina Françoise Chasseboeufa, hraběte de Volney (1757-1820).

[2] Emmet Kennedy, Destutt De Tracy and the Origins of 'Ideology' (Filadelfie: American Philosophical Society, 1978), str. 199.

[3] Můžeme poznamenat, že de Tracyho prostředník ve vyjednávání s Jeffersonem o překladu byl jejich společný přítel, poslední z fyziokratů Du Pont de Nemours, jenž v

roce 1815 emigroval do Wilmingtonu v Delaware, aby založil svou slavnou dynastii výrobců střelného prachu.

[4] Ve slavné řeči z února roku 1801 Napoleon odmítnul ideology jako nejškodlivější třídu lidí. Byli to „mluvkové a ideologové. Vždy bojovali s vládoucí autoritou,“ burácel. „Vždy nevěřili autoritám, ani když byla autorita v jejich rukách, odmítli dát jí nezávislou moc nutnou k potlačení revolucí“. Viz Emmet Kennedy, *Destutt De Tracy and the Origins of 'Ideology'* (Filadelfie: American Philosophical Society, 1978), str. 80ff.

[5] Nebo jak to komentoval Emmet Kennedy, „ve státě, kde není tolerována politika, nemůže být tolerována ani politická teorie“.

[6] Ernest Teilhac, *L'Oeuvre economique de Jean-Baptiste Say* (Paříž: Librairie Felix Alcan, 1927), str. 24-26. Citováno a přeloženo v Leonard P. Liggio, 'Charles Dunoyer and French Classical Liberalism', *Journal of Libertarian Studies*, 1 (Léto 1977), str. 156-157.

[7] Rivadavia na čas také pracoval na překladu Benthama.

[8] Storchův Kurz, vydaný v Rusku v roce 1815, byl v roce 1823 přetisknut v Paříži s poznámkami připojenými Sayem. Storch obvinil Saye z krádeže, když vydal francouzské vydání bez svolení, načež Say odvětil, že Storch sám si vypůjčoval z něj, de Tracyho, Benthama a Sismondiho.

[9] Šesté a poslední americké vydání z roku 1834 editoval Biddle a zahrnul změny z posledního francouzského vydání z roku 1826.

[10] J. A. Schumpeter, *History of Economic Analysis* (New York: Oxford University Press, 1954), str. 491.

[11] Toto rozlišení mezi nějakou teorií a její aplikací pomocí 'osvíceného porozumění' se blíží von Misesovu pozdějšímu rozlišování mezi konceptuální teorií ('Begreifen') a porozuměním ('Verstehen').

[12] Oswald St Clair, *A Key to Ricardo* (New York: A. M. Kelley, 1965), str. 295-296.

[13] V první anotované biografii ekonomie, která byla kdy napsána, John R. McCulloh vedle Jamese Milla, jakožto vůdčího britského ricardiána, uváděl, že Say byl bystrým autorem, ale tvrdohlavě odmítal přijmout všechny Ricardovy velké pokroky. Jediný kreativní bod, který McCulloh přiznává Sayovy byl jeho zákon. John Ramsay McCulloh, *The Literature of Political Economy* (1845, Londýn: London School of Economics, 1938), str. 21-22.

[14] Diskuse o Sayově zákoně je komplikovanější díky té skutečnosti, že Say samozřejmě nedal bokem nějakou určitou pasáž anebo větu a nenazval ji 'můj zákon'. Má se za to, že za locus classicus Sayova zákona se obecně pokládá kniha I, kapitola XV jeho *Pojednání* a tato opravdu byla sestavena jako 'dané' znění zákona. *Pojednání*, str. 132-140. Ve skutečnosti jsou zde důležité a relevantní pasáže rozptýlené po *Pojednání*, zvláště na stránkách 109-119, 287-288 a str. 303-304. Navíc téměř všechny Sayovy dopisy Malthusovy, obzvláště str. 1-68 se zabývají obranou Sayova zákona a Sayovou kritikou Malthusova (a Francouze Simondeho de Sismondiho) strachu ohledně všeobecné nadvýroby a stížnostem na údajnou pod spotřebu. Historici

ekonomického myšlení často shledávají Sayovy dopisy jako povrchní a chybné, ale ve skutečnosti tím, že Say byl přinucen věnovat pozornost tomuto zákonu a přišel tak k centru rozporů, ho vedla k tomu, aby vyjádřil svoje názory přehlednějším a kousavějším způsobem. Viz J. B. Say, *Letters to Mr. Malthus* (1821, New York: M. Kelley, 1967). Pro antologizovanou knihu I, kapitolu XV jakožto tvrzení Sayova zákona viz Henry Hazlitt (edice), *The Critics of Keynesian Economics* (1960, New Rochelle, New York: Arlington House, 1977), str. 12-22.

[15] Ale Schumpeter a jiní historici jsou hrubě nespravedliví a vysmývají se jednomu Sayovu argumentu vůči Malthusovi: že zde nemůže být nadvýroba, protože 'vytvoření nějaké věci, po níž neexistuje potřeba, je vytvořením věci, která nemá žádnou hodnotu; nemělo by se pak jednat o produkci. Do doby kdy má hodnotu, výrobce může najít prostředek pro to, aby ji směnil za ty výrobky, které chce.' Zatímco se to jeví jakožto odstranění problému tím, že se popře jeho existence, mohou být na tomto místě učiněny dva komentáře na Sayovu obranu. Je to opravdu roztomilý a nepřesvědčivý argument, ale míří správným směrem a nenarušuje hodnotu Sayova zákona anebo zdrcující argumenty jeho tvůrce na jeho obranu. V horké debatě Say podobně jako jiní intelektuální bojovníci někdy používal jakýkoliv argument, který měl právě po ruce. Ale za druhé, tento argument není zcela bezcenný. Protože soustřeďuje pozornost na klíčovou otázku, kterou Say pokládá, ale plně na ni neodpovídá: proč ve světě vyrábějí výrobci statky, které se ukážou být později jako takové, které nechtějí spotřebitelé koupit - přinejmenším za ceny, které jsou ziskové? Je zbytečné říci, že Sayovi odpůrci nepodali uspokojivou odpověď. Pro Schumpeterův postoj viz Schumpeter, op. cit. poznámka 10, str. 619-620.

[16] Tato vulgarizace nebyla dvou forem. Většina Sayova důrazu na cenová přízpůsobení byla opomenuta, stejně jako jakákoliv nářezka na podnikatelské selhání při přeplácení nákladů nebo myšlenka o tom, že určité třídy nadvýroby a podvýroby by mohly být známkou hospodářské recese. Druhou záležitostí byla Millova formulace, že 'komoditami se platí za komodity' spíše než by se veškerá nabídka statků a služeb platila navzájem. To bylo dědictví Smithova důrazu na to, že pouze produktivní práce byla taková, že se ztělesnila v materiálních předmětech nebo komoditách.

[17] Tím, že vnechal tři důležité věty ve své citaci shrnutí Sayova zákona Johnem Stuartem Millem, Keynes opominul jakoukoliv zmínku o cenovém systému jakožto síle vedoucí k rovnováze. John Maynard Keynes, *The General Theory of Employment, Interest and Money* (New York: Harcourt, Brace, 1936), str. 18. K tomuto bodu viz Hazlitt, op. cit. poznámka 14, str. 23.

[18] Keynes také shrnul Sayův zákon jakožto tvrzení, že 'nabídka vytváří svoji vlastní poptávku' - formulaci, která je následována od Keynesovy doby skoro všemi ekonomy, včetně Schumpetera, Marka Blauga, Thomase Sowellu a Alexeje Leijonhufvud. Jak píše profesor Hutt při nápravě tohoto poukroucení: 'Ale nabídka švestek nevytváří poptávku po švestkách. A slovo 'vytváří' je neuvážené. Co tento zákon opravdu tvrdí je to, že nabídka švestek zakládá poptávku po čemkoliv, co nabízející chce získat pomocí směny za švestky za podmínek barteru anebo pomocí peněz v peněžní ekonomice'. W.

H. Hutt, A Rehabilitation of Say's Law (Athens, Ohio: Ohio University Press, 1974), str. 3 a 3n.

[19] Citace pochází z kritiky britského národního dluhu ze strany skotského matematika Roberta Hamiltona (1743-1829). Touto prací byla An Inquiry Concerning the Rise and Progress, the Redemption and Present State and the Management of the National Debt of Great Britain and Ireland (Edinburgh, 1813, 3. vydání, 1818). Hamilton se narodil v Edinburgu a poté, co opustil univerzitu, pracoval jakožto bankéř. Poté, co začal sledovat akademickou kariéru, stal se rektorem Akademie v Perthu v roce 1769. O deset let později se stal profesorem matematiky na Aberdeenském univerzitě.

Dodatek - Kdo je Murray N. Rothbard?

[Autor: David Gordon, Mises.org]

Murray N. Rothbard (1926-1995), učenec neobyčejného rozpětí, učinil důležité příspěvky k ekonomii, historii, politické filosofii a právní teorii. Rozvinul a rozšířil Rakouskou ekonomickou školu Ludwiga von Misesa, na jehož seminářích byl po mnoho let hlavním účastníkem. Stal se platným jako přední teoretik rakouské ekonomické školy ve druhé polovině 20. století a aplikoval rakouskou analýzu na historická témata jako byla Velká deprese v roce 1929 a historie amerického bankovníctví. Rothbard zkombinoval rakouskou ekonomii se zapálenou oddaností individuální svobodě. Vyvinul unikátní syntézu, která kombinuje témata amerických individualistů 19. století s rakouskou ekonomickou školou. Výsledkem byla nová politická filosofie a Rothbard věnoval svoji pozoruhodnou intelektuální energii po dobu více jak 45 let k vyvinutí a propagaci libertarianismu svého stylu. Tím, že tak učinil, se stal významným publikujícím americkým intelektuálem.

Murray N. Rothbard se narodil 2. března 1926 (v New Yorku) jako syn Davida a Rae Rothbardových. Byl brilantním studentem již jako malé dítě; a jeho akademická záznamy z Kolumbijské univerzity, kde měl hlavní předměty matematiku a ekonomii, byly vynikající. Na Kolumbijské katedře ekonomie se setkal s argumenty proti takovým populárním opatřením jako je cenová kontrola a kontrola výše nájmu. Tyto argumenty na něj hluboce zapůsobily. Jak prohluboval své porozumění laissez-faire ekonomie, čelil dilematu. Argumenty pro tržní zaopatření si zboží a služeb jsou aplikovány široko daleko. Pokud tomu tak je, proč by nemohla být ochrana a obrana nabízeny na trhu spíše než, aby byly poskytovány donucujícím monopolem? Rothbard zjistil, že by musel buď opustit laissez-faire anebo se chopit individualistické anarchie. Výběr, který přišel v zimě roku 1949 nebyl těžký.

Započal projekt pro napsání učebnici, která by vysvětlila Misesovu knihu „Lidské jednání“ (Human Action) způsobem vhodným pro studenty univerzit; jednoduchá kapitola, kterou napsal na téma peněz a úvěru získala Misesův souhlas. Jak Rothbard

pokračoval ve své práci, pozměnil svůj projekt. Výsledkem byla kniha „Zásady ekonomie“ (Man, Economy and State) vydaná roku 1962, která se stala hlavní prací rakouské ekonomické školy. Rothbard byl zcela ve shodě s Misesovým úsilím o dedukci celé ekonomie z axiomu jednání, kombinovaného s několika vedlejšími postuláty. S mnohem větší podrobností, než pracoval Mises, tuto dedukci provedl; a v tomto procesu přispěl důležitými teoretickými inovacemi k praxeologii. Ukázal, že argument o nemožnosti socialistické kalkulace lze aplikovat nejen na vládou řízenou ekonomiku, ale podobně také na jednu soukromou firmu vlastníci celou ekonomiku. Ta by také nemohla kalkulovat.

Rothbard také propojil teorii renty ekonomy Franka Fettera s rakouskou kapitálovou teorií; a argumentoval, že monopolní ceny by nemohly na volném trhu existovat. Dále nabídl brilantní kritiku Keynesiánské ekonomie a předjímal mnoho z revoluce „racionálního očekávání“, za kterou ekonom Robert Lucas později získal Nobelovu cenu. Rothbard věnoval velkou pozornost monetární teorii. Zde zdůrazňoval přednosti klasického zlatého standardu a podporoval bankovníctví se 100 % rezervami. Tento systém tvrdil, by zabránil úvěrové expanzi, která podle „Rakouské teorie ekonomického cyklu“ vyvinuté L. v. Misesem a Fr. A. v. Hayekem nevyhnutelně vede k hospodářské krizi. Rothbard shrnul svoje názory pro širokou veřejnost v jeho často přetiskované knize „Peníze v rukou státu: jak vláda zničila naše peníze“ (What Has Government Done to Our Money?) z roku 1964 a také napsal učebnici „The Mystery of Banking“ (1983).

Rothbard ukázal, že „Rakouské teorie ekonomického cyklu“ může přinést objasnění do ekonomické historie ve své knize "America's Great Depression" (1963). Krize z roku 1929 je daleko od toho, aby mohla být považována za selhání neregulovaného kapitalismu, především ilustruje nebezpečí vládních intervencí do ekonomiky. Ekonomický kolaps přišel jako nutná korekce umělého boomu navozeného peněžní expanzí „Federálního rezervního systému“ během 20. let 20. století. Pokusy vlády o "léčbu" ekonomického poklesu posloužily jen k tomu, že situaci zhoršily. Pro Rothbarda byla bankovní politika klíčem k americké ekonomické historii. Podobně jako francouzský historik J. Michelet věřil, že historie je vzkříšením lidstva; a jeho diskuse nejsou nezajímavou presentací statistiky. Vždycky se snažil o určení důležitých lidí a zájmů stojících za historickými rozhodnutími, jak to udělal v knize "A History of Money and Banking in the United States" (1999). Ve čtyřsvazkovém díle "Conceived in Liberty" (1975-1979), presentoval detailní vysvětlení americké koloniální historie, která zdůrazňovala libertariánské předchůdce Americké revoluce. Jako obvykle tak vznesl námitku vůči názoru hlavního proudu.

Ačkoliv Rothbard většinou velmi těsně souhlasil s Ludwigem von Misesem, v jedné oblasti tvrdil, že se Mises mýlil. Jeho přístup založený na studiu aristotelovské a tomistické filosofie, je představen v jeho hlavním díle „Etika svobody“ (The Ethics of Liberty) (1982), jeho hlavní studii na téma politické filosofie. Ve snaze rozšířit vliv

libertariánského myšlení v akademickém světě, založil v roce 1977 Rothbard odborný časopis "Journal of Libertarian Studies". Ještě jeden odborný časopis "Review of Austrian Economics" založil Rothbard roku 1987, aby poskytl vědecký prostor pro ekonomy a jiné zájemce o Rakouskou ekonomickou teorii. Tento časopis pokračuje dodnes, po roce 1997 pod novým názvem "Quarterly Journal of Austrian Economics". Poslední akademický triumf Rothbarda, nicméně vyšel bohužel až po jeho smrti. Ve dvou masivních svazcích "Economic Thought Before Adam Smith" a "Classical Economics" (1995), představil puntičkářsky detailní a erudovaný popis historie ekonomické teorie.

Rothbard byl, od jeho založení Llewellynem H. Rockwellem ml. roku 1982, úzce spojen s institutem Ludwiga von Misesa (Ludwig von Mises Institute). Učil na "Brooklyn Polytechnic Institute" od poloviny 60. let do poloviny 80. let 20. století; od roku 1986 do své smrti 7. ledna 1995 byl mimořádným profesorem ekonomie na Nevadské univerzitě v Las Vegas. Jeho skloubení vědeckých úspěchů s činností na obranu svobody je nepřekonatelné.

OBSAH

Úvod

1.1 Smithovské dobytí Francie

1.2 Say, de Tracy a Jefferson

1.3 Vliv Sayova Pojednání

1.4 Metoda praxeologie

1.5 Užitek, produktivita a rozdělování

1.6 J. B. Say a podnikatel

1.7 Sayův zákon trhů

1.8 Recese a bouře nad Sayovým zákonem

1.9 Teorie peněz

1.10 Stát a zdanění

1.11 Poznámky

Dodatek - Kdo je Murray N. Rothbard?